

III RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 174 (6).**

1928.

III Riigikogu koosolek 25. oktoobril 1928
kell 10.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Tõnisson**, välisminister **H. Rebane**, kohtuminister **T. Kalbus**, haridusminister **A. Mõttus**, kaubandus-tööstusminister **J. Holberg**, rahaminister **A. Teetsov**, teedeminister **A. Kerem**, põllutöominister **O. Köster**, töö-hoolekandeminister **K. Soonberg**, siseminister **J. Hüneron**.

Päevakord:

1. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Narva kose jõu kasutamise asjas.

2. Läbirääkimised välisministri aruande puhul rahvasteliidu täiskogu IX istungjärgu tööd.

3. Viljandimaa nime muutmise seadus — J. Sootsi ja A. Lauri ettepanek.

4. Vabariigi Valitsuse esitis riigi eelarve arvel enne selle maksmahakkamist lepingute sõlmimise seaduse Vabariigi Valitsusele tagasiandmise kohta — Vabariigi Valitsuse ettepanek.

5. Riigi eelarve arvel enne selle maksmahakkamist lepingute sõlmimise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

6. Ministeeriumide korralduse seaduse § 483. muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

7. Tolli põhitariifide osalise muutmise seadus — III lugemisel.

8. Riigi laevade immunitetide kohta käivate mõnesuguste määruste ühtlustamise rahvusvahelise konventsiooni kinnitamise seadus — III lugemisel.

9. Põllumajanduslike koolide õppejõudude tasude seaduse täiendamise seadus — III lugemisel.

10. Asunduskapitali seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

11. Kriminaalseadustik — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 10,20 min.

1. Päevakorra täiendamine.

Juhataja **K. Einbund**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakorda võetakse nähtava enamusega A. Sprenk'i (tp) ettepanekul 1. punktiks komisjonide täiendavad valimised.

2. Teadaandmine muudatuse kohta Riigikogu koosseisus.

Sekretär **M. Juhkam**: Riigikogust on tagasi astunud 24. oktoobril 1928 Christjan Kaarna — tööerakonna Virumaa valimisringkonna nimekirja järgi. Riigikogu töödest on osa võtma kutsutud Ernst Rosenberg.

3. L. Raudkepi sõnavõtmine isiklikus asjas.

L. Raudkepp (krst.) (isikl.asj.): „Vaba Maa“ nr. 242 tõi härra H. Anniko Riigikogust lahkumise kohta teate, nagu oleksid kristliku rahvaerakonna „mõned juhtivad jõud härra Anniko'le peale käinud, et ta Riigikogust tagasi astuks“, nagu oleks erakonnas sel puhul olnud ei tea missuguseid hõõrumisi ja muud sarnast. Seletan kategooriliselt, et see teade on täiesti alusetu. Kuna olen juhatanud mitme aasta jooksul rühma koosolekuid ja osa võtnud kõigist keskkomitee koosolekuist, siis võin ausalt tõendada, et härra Anniko suhtes pole läinud aastate jooksul mitte ühtki korda olnud arusaamatusi, ja meie poliitilised sõbrad on alati hinnanud härra Anniko tublidust ja korrektsust. Üldse mõistan hukka Eesti ajakirjanduse võtted, millega tahetakse kätte saada ainult puht egoistlikke sihte, nii et selle tagajärjel ajakirjandus sel alal kaasa ei aita, et meie keskel valitseks korrektsus, ausus ja teadvus, et oleme kohustatud igal pool tõsta rahva poliitilise elu sisemist, vaimlikku tublidust ja laitmatust. (V. Maaker, as: Aga kristlaste lepingud rootslastega?)

4. Komisjonide täiendavad valimised.

Nähtava enamusega valitakse rahaasjanduse komisjoni H. Martinson'i asemel K. Veiss (tp).

5. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma aru-

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Narva kose rahvamajanduslikku tähtsust jõu-

pärimise - ettepanek Vabariigi Valitsusele Narva kose jõu kasutamise asjas. allikana on Eesti vabariigi algusest peale alaliselt väga tõsiselt toonitatud. Kose jõudu on põhjalikult uuritud ning uurimuste tulemusena leitud, et Narva kose jõu rakendamine rahvamajanduse teenistusse riiklikult väga tähtis ja tarvilik oleks.

Narva kose jõud on huvitanud väliskapitali ning seni on olnud rida pakkumisi selle kasutamiseks kontsessioonide saamiseks, mis Vabariigi Valitsuses kaalumisel on olnud.

Kose jõu kasutamiseks on kokku seatud mitmesuguseid projekte ning paistis tõenäolisena, et kui mitte kõige lähemal ajal, siis vähemalt mitte kauges tulevikus Narva kose jõud rakenduse leiab ning kavatsetava hüdroelektrijaama ehitamine ühel või teisel viisil teostub.

Seni ei ole aga Vabariigi Valitsus astunud tarvilikke samme selleks, et koski, jõesängi ja tarvilikke maa-alasid riigile kindlustada ja kose jõu kasutamist võimalikuks teha juhuks, kui selleks tekivad soodsad võimalused.

Vene ajutise valitsuse 5. mai 1917. a. seadusega (Val. sead. ja korrald. kogu nr. 227 — 1917) on võimalik veejõudude kasutamise otstarbel võõrandada koski, jõesängi ning tarvilikke maa-alasid.

Narva koskede kohta vastavat võõrandusakti seni läbi viidud ei ole, ega ole Narva vabrikutel, kelle maade piires asuvad kosked, võõrandatud Narva linna administratiivpiires asuvaid jõekaldaid, mis vajalikud kose jõu kasutamiseks ja tarvilikkudeks ehitusteks. Hoo pis selle vastu otsustas põllutööminister kokkuleppel kaubandus-tööstus- ja rahaministriga isegi riigi maadest Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse nr. 2 põhjal maa-alad, mis vastavate projektide järgi vajalikud kanalite jaoks, Narva Kreenholmi vabrikule tagasi anda. Ainult avaliku arvamise pealekäämisel muudeti see otsus mõni nädal tagasi.

Koskede, jõesängide ja Narva linna piires asuvate maade võõrandamiseks ei ole aga seni samme astunud. On karta, et siin viivitamisega riigi huvid tõsiselt kannatavad. Ei saa ju kose jõu kasutamine enne realselt kõne alla tulla, kui kose ja tarvilikkude maa-alade omanduseküsimus selgitatud.

Olles kindlal veendumusel, et Narva kose jõu kasutamiseks kõige lähemal ajal on vaja jõuda kindlale seisukohale, ning et Eesti riiki omi seaduslikke õigusi Narva kose suhtes kasutama peab, esitame Vabariigi Valitsusele järgmised küsimused:

Mispärast ei ole valitsus siamaani samme astunud Narva koskede majanduslikuks kasutamiseks tarvilikkude maa-alade võõrandamiseks? Kas on valitsus loobunud Narva koskede kasutamise kavadest, mille kallal Eesti vabariigi algusest saadik on töötatud?

Kui valitsus Narva koskede töölerakendamise veel rahvamajanduslikult tähtsaks peab, — kuidas ja millal kavatseb ta nende kasutamiseks tarvilikkude maa-alade võõrandamist ja koskede riigile kindlustamist läbi viia?

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

J. Klesment.

J. Vain.

J. Voiman.“)

J. Klesment (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Narva kose jõu rahvamajanduse teenistusse rakendamise küsimus on pea sama vana kui Eesti vabariik. Narva kosk on Eestis suurem loomulik veejõud, ning mujal maadel on sarnased jõud leidnud kasutamise. Nii asuti alles läinud aastal Soomes Imatra kose jõu kasutamisele. Igalpool on riik sarnaste veejõudude kasutamise oma kätte võtnud.

Narva kose jõuga oleks vastavate kavade järgi võimalik käima panna hüdroelektrijaama 62.000 hobusejõu võimega, millega oleks võimalik elektrofitseerida pea kõiki meie suurtööstusi, varustada elektriga linnu ja aleveid ning täita elektrijõu tarbeid maal. Vastavate kalkulatsioonide järgi tuleks elektrijõu omahind kose jõul töötava hüdroelektrijaama jõu kaudu kapitali kustutamise ajajärgus 5—6 korda odavam, pärast kapitali kustutamist 10—12 korda odavam, kui ainult küttekulud soojusjõujaamades saavutatava energia juures. Kui ainult $\frac{1}{5}$ hüdroelektrijaama energiast tarvitajaid leiaks, siis oleks Narva hüdroelektrijaama ja veejõu omahind kohapealsetes alajaamades ja soojusjõujaamas võrdsed, ning $\frac{4}{5}$ veejõust võiks kas või ära kinkida, ilma et selle all kannataks jõujaama eksploatatsioon.

Narva kose tööle rakendamisega on muu seas tihedalt seotud Peipsi pinna alandamise küsimus, mille läbiviimine iseseisvalt vaevalt läbiviidav ja mille tõttu Peipsi pinna alandamise teel I jala võrra oleks võimalik uputuste kestust 36.000 ha maa-alal lühendada 50% võrra ja otsekohe uputuste alt vabastada 6.000 ha maad.

Et seesuguse suure veejõu uurimiseks tarvitatud on võrdlemisi suuri summasid, on täiesti põhjendatud, ja täiesti seletatav ka see elevus, mis Narva kose jõu majanduslikule tööle rakendamise küsimuse esile toonud. Õieti ei ole meil kunagi kose jõu majandusliku tähtsuse üle vaieldud, küll on avaldatud mõnin-

gaid kartusi, kas meil leidub küllalt tarvita-
jaid, kes saavutatava energia ära kasutada
võiksid. Kuid üldine majanduslik edu näitab,
et voolukasutajate hulk meil küllalt suureks
võib kasvada, kui aga odava elektrienergia
saamine võimaldub.

Suureks takistuseks on seni peetud raha-
puudust, mille pärast ei ole küsimuse realiseerimisele saadud asuda, sest hüdroelektrijaama täielik väljaehitamine nõuab ligi 30 miljonit krooni.

Omavalitsuse ajal, kui oli vabu rahasummasid ja vaba kapitali, paigutati nad meelsamini ettevõtetesse, millest praegu kurbade mälestus-tena järele jäänud külmanud laenuid.

Kuid kõige selle juures ei ole Narva kose jõu kasutamise küsimus kunagi olnud maha maetud, vaid selle teostamine edasi lükatud. Nii keelati Vabariigi Valitsuse otsusel 1923. a., kus Riigivanemaks oli härra Päts ja kaubandus-tööstusministriks härra Rostfeldt, ehituselaenu andmine Narva-Joala linnaosas, milline asub tulevase hüdroelektrijaama kanali maa-alal. Tehti ülesandeks kaubandus-tööstusministeeriumile kokku seada maade planeerimise kava ja maade nimestik, mis oleks vaja võõrandada jõujaama ja kanali ehitamiseks, samuti tehti ülesandeks välja töötada vastav võõrandamise seaduseelnõu.

Narva kose kasutamise võimalus on aegamööda ikka rohkem ja rohkem reaalsemaks saanud, ning selle vastu on huvi tundnud ka väliskapital, kellelt rida pakkumisi on esitatud Vabariigi Valitsusele Narva kose jõu kasutamise kontsessioonide saavutamiseks. Avalikkuse teada on kontsessioonäride ettepanekud seni tagasi lükatud sellepärast, et need tingimused riigimajanduslikult seisukohalt vastuvõetavad pole olnud, ning otsitud sarnast kontsessioonäri, kes riigi huvidele vastuvõetavamate tingimustega nõus on lepinguid sõlmima. Sarnased läbirääkimised on kestnud kauemat aega. Nii oli 1923.—24. aastal isegi sõlmitud juba eelleping ühe välismaa kapitalistiga. Isegi tänava aastal, käesoleva valitsuse päevil, on peetud väliskapitali esindajatega läbirääkimisi Narva veejõu kasutamise kontsessioonide andmise asjus.

Laulupeo ajal peetud ühe meie konsuliga läbirääkimisi, et see püüaks leida kontsessioonäri Ameerikast ja Ameerika kapitali ligi tõmmata. Kuna konsul kahtlust oli avaldanud, et võib olla Ameerika rahailmas Eesti vähe tuntud ja oleks tarvis rohkem kindlaid ning reaalsemaid aluseid, siis asutud läbirääkimistesse Vene Nõukogude valitsuse esindajatega paberipuude saamise asjus. Neid läbirääkimisi Vene Nõukogude valitsuse esindaja-

tega on peetud ka varemalt. Tänavu suvel olevat nõukogude esindajatega paberipuude saamise asjas jõutud lähemale kokkuleppele.

Narva kose jõu kasutamise küsimuste tõttu viibisid Narva linna esindajad käesoleva aasta algul Riigivanema juures, kus juhtisid tähelepanu kose jõu kasutamise tähtsusele, ja kus neile vastus anti, et valitsus kõik teeb, et kose jõud leiaks rakenduse.

Nii olid avalikkuse silmis kõik lootused selleks olemas, et Narva kose jõud omavalitsusliku rakenduse, ja et selle juures riiklikke huve tõsiselt silmas peetakse.

Kuid samal ajal sündisid telgi taga kose ümber sootu vastupidised käigud.

Narva kose jõu kasutamise võimaluse reaalsemaks kujunemine pani omalt poolt liikuma Narva Kreenholmi vabrik. Sealtpoolt leiti, et niisuguse suure tulutoova jõuallika kasutajaks võib olla Eesti riigi asemel väga hästi Kreenholm.

Kreenholmi omanikkude ja direktorite mõju ulatas kaugele ja omavalitsuse ajal, kui peeti läbirääkimisi kontsessioonäridega ja venelastega paberipuude asjus, oli valminud otsus kolme ministri komisjoni poolt, et Kreenholmile tulevad Maaseaduse täiendamise seaduse nr. 2 põhjal anda tagasi maa-alad, kust kavatsetakse tulevase elektrijaama kanalid läbi kaevata.

Avalikkuse teada pidid olema asjad korras, valitsus pidas läbirääkimisi, kuid tegelikult polnud riigil enam kose jõu kasutamise võimalusi olemas. Tarvilikud maa-alad olid otsustatud anda Kreenholmile. Kreenholmi vabrik asunud kohe vastavate kavade tegemisele, kuidas kasutada kose jõudu. Nii lastud valmistada kalkulatsioonid, kuipalju läheksid maksma elektrijõu edasiandmise sisseseaded, et Kreenholmi vabrik võiks varustada elektrivooluga peale Narva linna ka teisi linnu. Kreenholm nõudnud juba omale osa linnade kavatsustavast välislaenust elektrisisseseadete ehitamise otstarbel. Valitsuse tegevus ja kolme ministri komisjoni tegevus sündis saladuse katte all. Avalik arvamine ja Riigikogu ei teadnud sellest midagi. Oldi arvamisel, et küsimus otsustatakse suunas, mis riigi huvidele vastab. Tegelikult aga oli otsustatud osa maa-alasid, mis tarvilikud kose kasutamiseks, Kreenholmi vabrikule tagasi anda. Kaubandus-tööstusministri abi Imelik olevat vastavat ettepanekut põhjendanud sellega, et neid maid olevat vaja Kreenholmi tööliste lehmade ja lammaste jaoks. Igale töölisel olevat vaja anda maad, kus ta võiks loomi pidada. Selleks olevat vähe Joala mõisa maadest, ja vabrikule tulevat anda veel riigimaadest juurdelõikeid. Viimast otsust ei ole küll tehtud ja juurdelõikeid Kreenholmile ei ole antud.

Küll on aga otsustatud Kreenholmile tagasi anda need võõrandatud maa-alad, mis vajalikud hüdroelektrijaama kanali jaoks. Otsus oli tehtud 8. detsembril 1927, praeguse valitsuse eelkäija lõpupäevil. Teatavaks tehti see otsus ainult Kreenholmile väga kiires korras, kuna ei avalikku arvamist ega Riigikogu sellest ei informeeritud, kuigi meil Riigikogu informeeritakse mõnikord päris tühistest asjadest. Sarnase suure ulatusega küsimust aga ei peetud tarvilikuks temale teatavaks teha. (Vahelhüüe: Kes oli sel ajal kaubandus-tööstusminister?) Kaubandus-tööstusministriks oli tol ajal härra Kornel. Ainult juhust tahtis, et käesoleval suvel, see oli vist pärast laulupidu, ministrite komisjoni otsus avalikusele teatavaks sai. Avalik arvamine ja seltskondlikud organisatsioonid, eriti väärib siin tähelepanu Eesti rahvusliku jõukomitee tegevus, asusid Eesti riigi huvide kaitsemisele Vabariigi Valitsuse vastu. (Põllutööstusminister O. Köster: Juba enne.—M. Martna, stp: Härra minister tegi juba enne, aga see jäi saladusse.)

8. detsembril tehtud otsus oli jõus, ja juba olevat tehtud korraldus põllutööstusministri poolt vastavate maa-alade tagasiandmiseks. Meil olevate andmete järgi olevat see otsus tehtud põllutööstusministri enese vastu, kuid loomulikult sunniti põllutööstusministrit otsust täitma. Kui uus valitsus tuli, siis võttis ta selle otsuse omaks. Valitsusel pidi teada olema, mida oli teinud kolme ministri komisjon endise valitsuse päevil. Vaatamata aga sellele, et Kreenholmile maad tagasi antud olid ja jõujaama asutamise küsimus lõplikult likvideeritud, pidas valitsus läbirääkimisi kose jõu kasutamise kontsessioonide asjus välismaalastega, teades, et tal midagi kose kasutamiseks kaasa rääkida ei ole. Kui asi ajalehtedele teatavaks sai, võttis terve Eesti ajakirjandus selle sammu terava arvustamise alla, ja ministrite komisjoni otsus ei leidnud kuskil meie ajakirjanduses poolehoidu. Suure pealekäämise järele, mis ajakirjandus ja jõukomitee ette võtsid, oli valitsus sunnitud mõningaid samme ette võtma. Järgnesid mitmesugused ametlikud visiidid Tallinnast Narva ja Narvast Tallinna. Nende tulemustest anti avalikule arvamisele mingisuguseid uduseid teateid. Mõni ajaleht, kes teatavatele kõrgetele isikutele väga lähedal seisis ja asjast rohkem informeeritud oli, tõi juba teateid, et Kreenholmi vabrikul on kindlad kavatsused välja töötatud selle kohta, kuidas kose jõudu kasutada, ja et ta isegi heatahtlikult valmis on riigile vastu tulema ning korralliku kontsessiooni leidmisel ka riigiga läbirääkimistesse astuma. Riik pidi Narva kose kasutamise asjas olema nii õelda

Kreenholmi vabriku pops. Kreenholmi vabrikul on õigus kõige üle, kui ta tahab, kõneleb riigiga, kui ei — ei kõnele, riigil omal ei ole midagi ütlemist. (J. Voiman, stp: Aga kuhu härra Tõnissoni omaaegsed suured plaanid jäid?) Igatahes on olukord sarnane, et õieti väga raske oleks valitsuse sarnast talitamist kuidagi viisi kaitsta. Avaliku arvamine ja jõukomitee pealekäämisel saadi nii kaugele, et asi uuesti liikuma hakkas. Kui jõukomitee lõpuks ähvardas küsimuse Riigikohtusse viia ja Riigikohtu kaudu ministrite komisjoni otsuse muutmist nõuda, siis tegi kolme ministri komisjon üheksa—kümne kuu järele eelmise otsuse ümbermuutva otsuse, millega küsimus selles mõttes likvideeriti, et Kreenholmile tagasiantavate maade hulgast eraldati maa-ala, mis vajalik hüdroelektrijaama kanalite jaoks. Mispärast kogu asi erilist allakriipsutamist väärib on see, et valitsus ise midagi ette ei võtnud, et eelmist otsust muuta. Ainult juhusliku informatsiooni kaudu asja avalikussaamine ning jõukomitee ja avaliku arvamine pealekäämine sundis valitsust mingisuguseid samme astuma ning küsimuse ümber otsustama. Selle tõttu oli härra Riigivanemal istungjärgu algul erakorralise teadaande puhul peetavatel läbirääkimistel võimalik teatada, et küsimus ümber otsustatud. Ümberotsustamine sai võimalikuks sellepärast, et siin väljaspoolt valitsust suuresti peale käidi, kuna valitsus ise midagi ette ei võtnud. Sarnane talituseviis ei saa jätta head muljet valitsuseasutuste tegevuse peale. Meie põhiseaduse järgi on valitsus see, kes peab riigi huvide eest valvel olema, valitsuse ülesanne on fiskuse huve kaitsta. Siin tekkis aga sarnane olukord, et seltskond pidi peale käima, et valitsus riigi huvides valvel oleks. Loomulik sarnane olukord ei ole. Ja siit tekib kahtlemata meil ja võibolla igal pool põhjendatud õigus küsida, kas valitsus üldse kavatseb Narva kose kasutamiseks midagi teha või on ta sellest lõplikult loobunud. Kui ta sellest loobunud, siis järgneb teine küsimus, mispärast sarnase suure otsuse valitsus on teinud sellest Riigikogu informeerimata, mispärast on valitsus sarnase otsuse teinud saladuse katte all ja millistel kaalutlustel valitsus on loobunud Narva kose kasutamisest. Valitsus on Narva kose küsimuse lahendamist venitanud viimse võimaluseni.

Suur osa maid, mida hüdroelektrijaama jaoks tarvis, on Narva linna piirides. 5. mai 1927. a. seadus lubab maade võõrandamist veejõu kasutamise otstarbel. Võõrandamise akti ei ole seni läbi viidud. Küll esitati jälle

alles pärast jõukomitee energilisi pealekäimisi põllutöoministri poolt vastav eelnõu Vabariigi Valitsusele, kuid kui seda tendentsi, kuidas seda asja seni aetud, silmas pidada, siis tundub, et mingisugust eeldust ei ole, et valitsus tõepoolest riigi seaduslikke ja õiguslikke huve tõsiselt kaitseb ja et ta vastava eelnõu Riigikogule esitab. (Vahelhüüe põllutöominister O. Köstri poolt.) Härra minister, mis puutub kinnistuseprotesti, mis põllutöoministeriumi poolt esitatud Narva jõe paremal kaldal olevate maade kinnistuse asjus, siis on see küsimus selge. Sellel protestil ei saa minu arvamise järgi mingisugust väärtust olla, sellepärast et vabrikud praeguses olukorras on kahtlemata maaalade peremehed, ja kinnistusekomisjon peab maad kinnistama Narva kalevi- ja linavabrikutele. Nii et see protest, mis põllutöoministeriumi poolt esitati, vaevalt kaalumisele tuleb. Valitsus peaks kasutama õigusi, mis seadus talle annab, ja maad ning kosed võõrandama. Seda aga tehtud ei ole. Protesti andmine ei aita siin midagi. On tarvis koskede võõrandamine läbi viia.

Edasi ei ole selge, kuidas on küsimus jõesängiga. On selge, et Narva jõgi on laevasõidu jõgi ja kui sarnane vabrikule ei kuulu. Kuid koskedel on kasutamise servituut, mille alusel Narva vabrikutel koskedejõu kohta palju kaasa rääkida on. Vast ei ole täpselt kokkukõlas põllutöoministri poolt antud seletus Riigikogus, et koskede ja jõesängi küsimus iseenesest on lahendatud 5. mai seadusega. See seadus annab valitsusele õiguse neid võõrandada, ise ei võõranda midagi. Võõrandamist on võimalik vastava võõrandamise aktiga läbi viia.

Kõik need küsimused on igatahes täiesti selgusetud, ja meil ei ole usku, et siin selgust tahetakse tõsiselt otsima hakata. Venitamine Narva kose ümber on päris sihilik venitamine olnud. Asi on täiesti arusaamatu: valitsus peab läbirääkimisi, kuid läbirääkimisi peetakse sarnase asja kasutamise suhtes, mida valitsusel endal olemas ei ole. Praegu ei ole riigil koske olemas, juriidilised vahekorrad ei ole selgitatud.

Seaduseelnõu, mis põllutöoministri poolt esitatud kose ja maa-alade võõrandamise asjas, on esiteks võrdlemisi pealiskaudselt kokku seatud, ja teiseks kõneldakse, et see seaduseelnõu Riigikogule vaevalt lähemal ajal esitatakse, sest et teatud poolt sellele tugevasti vastu ollakse. Kõneldakse veel, mul ei ole küll kindlaid andmeid selle kohta, et eriti viimastel aegadel, läinud aasta lõpul ja käesoleval aastal, on Kreenholmi vabrik samme astunud selleks, et koske ja vastavaid maid

tema käest kerge võtta ei oleks. Nii on viimasel ajal tehtud nende maade peale, mis hüdroelektrijaama jaoks tarvis, 800.000 £ võlgu, see on kuni 16.000.000 krooni. Ma ei tea, kas need arvud täpsed on, kuid nõnda räägitakse. Kui see aga nõnda on, siis on sellega riigikassa hiljemalt väga raskesse seisukorda asetatud. Kui asi nõnda edasi läheb, siis võib uskuda, et Kreenholmi poolt veel samme astutakse, et võlakooramatust suurendada, ja me sarnase olukorra juurde jõuame, kus riigil võimalik ei ole neid õigusi, mis tal selle kose kohta olemas, üldse kasutada.

Samasugused kavatsused olevat, mul kontrollitud andmeid ei ole, Narva kose paremal pool kaldal asuvate vabrikute omanikkudel, kes energiliselt peale käivad, et kose krepoteerimine vabriku nimele läbi viiakse kiiresti, ja igapidi sarnaseid samme astuvad, mis kose võõrandamist pärast raskendada aitaksid.

Minu arvates on koseküsimus küllalt tähtis küsimus ja vähemalt selgus peaks selles asjas valitsema. Peaks avalikult teada olema kõigile, millises olukorras koseküsimus on. Peaks ka teada olema, kas kavatakse valitsus vastava eelnõu esitada või samme astuda selleks, et kose kasutamine riigil võimalikuks saaks ja et vastavad maa-alad kui ka veed jood ise oleksid riigile kindlustatud, et ta vastavaid läbirääkimisi kose kasutamise asjus pidada võiks.

Neil põhjustel esitame meie Vabariigi Valitsusele järgmised küsimused:

Mispärast ei ole valitsus siiaaani samme astunud Narva koskede majanduslikuks kasutamiseks tarvilikkude maa-alade võõrandamiseks?

Kas on valitsus loobunud Narva koskede kasutamise kavadest, mille kallal Eesti vabariigi algusest saadik on töötatud?

Kui valitsus Narva koskede töölerakendamist veel rahvamajanduslikult tähtsaks peab, — kuidas ja millal kavatakse ta nende kasutamiseks tarvilikkude maa-alade võõrandamist ja koskede riigile kindlustamist läbi viia?

Lootes, et selle küsimuse selgitamine huvitama peaks tervet Riigikogu, arvame meie, et selle arupärimise vastuvõtmise poolt häälatab niipalju Riigikogu liikmeid, et valitsusel võimalus tekib selle küsimuse peale vastust anda ja täit selgust muretseda nii Riigikogule kui ka avalikule arvamisele.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Arupärimis-ettepanekut toetab 38 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

6. Läbirääkimised välisministri aruande puhul rahvasteliidu täiskogu IX istungjärgu töödest.

M. Martna (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui meie rühm otsustas välisministri aruande puhul sõna võtta ja läbirääkimisi pidada, siis sündis see peasjalikult sellest lähtekohast minnes, et rahvasteliit ometi rahvusvahelises elus üks tähtsamatest, kui mitte kõige tähtsam asutus on. Meil ei ole seni viisiks olnud niisuguste aruannete puhul läbirääkimisi pidada. Mina tahan aga täna meelde tuletada, et 10 aasta eest, kui Ameerika president Wilson oma 14 rahupunkti avaldas, ja kui hiljem rahvasteliit ellu kutsuti, kogu ilm sellele kaasa tundis ja lootis, et rahvasteliiduga niisugune asutus luuakse või ellu kutsutakse, mis rahvastevahelist rahu kindlustaks või jäädvustaks. Meie väike rahvas, kes sel silmapilgul oma riigikest asutamas oli, meil oli iseäranis heameel ja rõõm seda kuuldes. Kõik rahvad olid sõjast väsinud, revolutsioonitõuked olid poliitilise geograafia juba suurelt osalt muutnud, ja rahvaste ees seisis nagu uus ajajärk. Rahvasteliidule pandi loomulikult väga suuri lootusi. Nagu tähendatud, temas nähti rahu panti. Ja kui rahvasteliit siis oma deklaratsioonid avaldas, suurendas ja tõstis ta veel enam neid suuri lootusi. Ma tuletan meelde, et rahvasteliidu põhiseaduses on näiteks osa, millega rahvusvaheline tööorganisatsioon ellu kutsuti. Seal on nimelt väga ilusate sõnadega meelde tuletatud rahvahulki, eriti töölisi, kes viletsates elutingimustes elavad, kelle palgad madalad ja kelle elu ning tulevik kindlusetu. Rahvasteliit kuulutas mainitud põhiseaduses, et need pahed kõrvaldada tulevad. Ta nägi õieti, et niisugustes halbades oludes hõlpsasti rahutu meeolu tekib, ja et neist hädadest mitte üksi rahvuslikus ulatuses rahutused ei teki, vaid ka rahvusvahelised tülid võivad siit alguse saada. Viletsuses elavate rahvahulkade olukorra parandamise kaudu taheti ilmarahu kindlustamiseks kaasa mõjuda.

Needsuured lootused kestsid mõne aasta. Aga aegamööda tuli ikka rohkem nurisemisi ja arvustavaid hääli kuuldavale, nii et tänapäev küsida võime ja küsima peame, mis on sellest kõik saanud? Kui kaugelt on need ilusad lootused ja ootused täide läinud, kui kaugelt on neid ilusaid lubadusi andjate enda poolt täidetud? Kas näitas meile härra välisministri aruanne rahvasteliidu täiskogu IX istungjärgu töödest seda pilti, mida meie 10 aasta eest endile ette kujutasime, kui rahvasteliitu asutama hakati? Kas võime ehk

öelda, et need ootused ja lootused on täide minemas? Ja kas võime sedagi öelda, et kõige tähtsamate küsimuste arutamine ja käsitlemine lubab nende täideviimist lähemal ajal loota? Ei! Rahvasteliidu viimane koosolek ei andnud sarnast pilti, ja sellepärast ei saanud ka härra välisministri aruanne teistsugune olla, kui kahvatu, äärmiselt kahvatu. Me kõik oleme ajakirjandusest rahvasteliidu töid jälginud, ja isegi suurvaim poleks siit midagi suurt välja koorida saanud. Kuulsa Inglise kirjaniku Bernhard Shaw lühike väljavõte ta tähelepanekutest Genfis ilmus just sel päeval ajakirjanduses, kui härra välisminister oma aruande siin ette kandis. Ja ma arvan, et paljud Riigikogu liikmed selle kirjaniku tähelepanekuid teisemaks ja õigemaks peavad, kui mis meile aruandena kahvatutes värvides ette kanti. Millest andis härra välisminister aru? Härra välisminister algas juhataja valimisega. Selle valimise ümber käivad teatud intriigid, sest nii mitmed riigid püüavad seda aukohta omale saada! Siis läks härra välisminister edasi nõukogu valimise juurde, milliste ümber veel väiklasemad intriigid harilikuks nähteks on. Kõigi nende valimiste ümber keerlevad väiksed ja kitsarinnalised sissepääsusoovid, umbes samasugused, nagu need olnud niisuguste nõupidamiste ümber juba saja aasta eest. Need tuletavad sellepärast meelde oma otsuste ja tehingute poolest kuulsat Viini kongressi, kus pidutseti, tantsiti, kaarte mängiti ning hädas oldi sellega, kes ühele või teisele toolile pääseb, vaieldi selle üle, kes ühele või teisele kardinalile või vürstile ligemale tohib istuda. Rahvasteliidus on asjad sellepolest teistsugused, et vürstid puuduvad, kuid iseloomult on intriigid ühesugused, kes nõukogusse pääseb. Sinna tahavad saada suured ja väiksed riigid. Ma ei taha sellega öelda, et juba ka Besti nende hulgas oleks, kuid küsimus võib üles kerkida, et kas ka meie sinna ei pea püüdma. See oleks Eestile väga kallis lõbu. Võidaks aga öelda: kui see meile au ja hiilgust toob, mis sellest, et see kallis on, sest „mis kallis, see kaunis“, on meile siit juba varemalt vastu hüütud. (Vahelhüüe: Oleks hea küll.) Kodanlike rühmade arvates oleks hea küll. Meie arvates ei ole see aga see, mis „hea küll“ on! Samuti kuulsime veel, et rahvasteliidu komisjonid töötavad ja töötavad vapralt, need komisjonid näivad peaaegu nagu selleks ellu kutsutud olevat, et rahvasteliidu täiskogu kahvatut tööd kuidagi viisi toetada. Sest kui täiskogu koosolekud ja kõned on niisugused, nagu mainitud Inglise kirjanik ütleb, et viiekümne aasta eest oleks võidud nii-

suguseid kõnesid pidada, et nad vägisi une peale ajavad, ja et vaja vaheldust otsida. Komisjonides arutatakse mitmesugust peenikest kraami, näit. kuidas orjust kaotada, kuidas naistega kauplemise vastu võidelda, antakse nõu, naispolitseinikke ametisse panna j.n.e. (Vahelhüüe.) Kahtlemata on siin tegemist ristitud inimestega, vähemalt kõik ei või muhameedlased olla, kes kristlikkudes maades noori tütarlapsi püüavad ja müüvad. Peame küsima, kuidas sellega õieti on? Kui meie, sotsialistid, ühiskonda arvustame ja ütleme, et kõik asjad korras ei ole, siis öeldakse kohe, et sotsialistid oskavad ainult arvustada. Aga siin mainitud, tegelik, kaudne arvustus tuleb kristlikust ühiskonnast enesest, kristliku ühiskonna kõrgemast instantsist, rahvasteliidust. Hädaohuslikkude ühiskonna pahede ärahoidmiseks teeb rahvasteliit oma komisjonides ilusaid plaane, ja see oleks koguni kena, kui rahvasteliidu peatülesanded selle juures kõrvale, kahvatuks või sootuks varju ei jääks, ja kui loota oleks, et need ilusad plaanid teostamist leiaksid. Aga selleks on kodanlik ühiskond liiaks mäda. Me teame küllalt, et näiteks oopiumiga ja sõjariistatega kauplemine hea „äriasi“ on, millest kapitalistlikud ärimed — suured ja väikesed — loobuda ei või. Need maad, kus oopiumiga kõige vägevamini kaubeldakse, võiksid sellele sageli takistusi teha, selle keelata, aga seda ei tehta. Rahvasteliidus aga kõneldakse ja peetakse nõu, kuidas seda teha, nimelt, kuidas teised riigid nende pahede vastu peaksid võitlema. Meie teame, et kokaiiniga kauplemine on väga levinenud, ja me oleme kuulnud, et isegi meie väike riik kokaiiniga kauplemise jaamaks on tehtud. (Vahelhüüe.) See on selle „hiilgava“ kodanliku ühiskonna hea äriaparaat, mis Eesti kaudu kokaiini edasi toimetab ja „tarbeks“ ka siin müüb. Ärge kartke, et ma seda ainult kristluse suunas ütlen. Kui meil muhamediusk valitseks, siis ütleksin sedasama. Ärge arvake, et ma muhamediusu kodanlikust moraalist paremas arvamises olen niikaua, kui kodanlik ilmakord seal valitseb.

Rahvasteliidus puudutati ka karskuseküsimumust. Meie lugesime ajakirjandusest, mis-suguse naljatooni selle küsimuse arutamine rahvasteliidus esile kutsus. Inimesed küsisid, mis nad viinamarjadega peaksid peale hakkama, ja kas karsklased sugugi heast veinist lugu ei pea j.n.e. Näis, nagu oleks see just soovitatavaks naljapalaks olnud, et igavus ülekäte ei läheks. Isenesest mõista, et Genfis vahipostil seisev Eesti minister ja meie riigi esindaja pidi eriti sellest rõõmu tundma, kui rahvasteliit Eesti rahaasju puudutas ja alla kriipsutas, et Eesti valitsus

on oma rahaasjad korda seadnud, ja et selles küsimuses nüühisti kui mitte midagi soovida ei jää. Aga kui meie sellest järeldusi teeme ja kodus küsime, kuidas meie rahaasjad tõepoolest korraldatud on, ja kui meie selle-juures uute ja värske pangadirektorite peale mõtleme, siis näib ometi nii, nagu poleks need asjad mitte just hiilgavas korras. (Vahelhüüe.) Oletame, et Eesti panga komissar või järelevaataja Williamson tõsiselt selle asja peale vaatab ja kui ta oma kirjutuselaua taga mõtleb, no mis ta küll ütleb selle peale, kui ta hindama hakkab, kuidas Eesti panga direktorid valiti ja kes sinna ametisse pandi! Ma arvan, et ta oma peremeestele kõige paremat aruannet selle üle saata ei võiks, sest on kindel, et meil viimastel valimistel ei pandud rõhku sellele, et tubli rahaasjandusetundja ametisse seataks. Teie vabandate, ma ütlen siin jälle ühe saksakeelse lause: Ein guter Mensch, aber ein schlechter Musikant — väga hea inimene, aga muusikandiks ei kõlba.

Siis kuulsime härra välisministri kõnest, et ühes rahvasteliidu komisjonis on selle üle aru peetud, kuidas oleks võimalik lepitada põllumajandust tööstusega. See tuletas meelde, kuidas just selle partei või rühma ajaleht, kuhu kuulub härra välisminister, sellel alal ja selle põhimõtte teostegemiseks töötab. Mina arvan, et need Riigikogu liikmed, kes sagedamini „Kaja“ loevad, on sealt sellest rohkemgi lugenud kui mina, sest loen õige harva „Kaja“. Viimasel ajal on „Kajas“ ilmunud õige rasvased artiklid, ja teatakse kõnelda, et mainitud kirjad olevat ühe ministri kirjutatud. Ma mõtlen kirju, mis „maa“ ning „linna“ vahele vaenu luua püüavad, mis näidata tahavad, nagu aetaks meil politikat „maa kulul linna kasuks“. Nendes kirjades käsitatakse küsimust nõnda, nagu oleks Eestis kaks riiki: linna riik ja maa riik. Neid kihutatakse teineteise vastu üles, ja need on sellepärast riiklikust mõttest otse lagedad.

Nõnda seisame tegelikult hoopis teistel alustel, kui need õpetused, mida meie rahvasteliidu komisjonist saada võiksim. Siia kuuluvad ka rahvasteliidu enesegi poolt avaldatud väited, et 1927. a. majandusekonverentsi otsuseid, resolutsioone tähele ei ole pandud. Seda peab ka Eesti kohta ütlemata. Meie oleme konverentsidel käinud, aga õppust pole me sealt võtta osanud. Viimati öeldi minule, et meil Brüsseli rahanduse konverentsist saadik olevat raha asjus õigele teele asunud, kuid mina leian, et on palju just selles suunas tähele panemata jäänud.

Härra minister ütles väga õieti omas kõnes, et rahvasteliidu tegevuses on vägede ja sõjaväe varustuse vähendamine kõige tähtsam. Kuid ta ütles ühtlasi, et selles asjas öeldakse, nagu oleks rahvasteliit selles küsimuses „surnud punktini” jõudnud. Kuid härra minister vaidleb selle vastu, tema on paremas arvamises. Aga seda küsimust tähtsamana võttes ei saa sellest tundest lahti, et asi äärmiselt visalt areneb. Kui 9—10 aasta eest tegutsema hakati, siis olid lootused just selle punkti peale koondatud. Meie lootsime, et rahvad kümne aasta pärast rahu kindlustamise suunas palju kaugemal on, kui me tõepoolest oleme. Üldisest hindamise lähtekohast vaadates näib nii, nagu oleksime edasi asemele tagurpidi läinud. Kui seal nõu peetakse väevähendamise komisjone kokku kutsuda, siis avaldatakse sellejuures kartust, et seda varemini teha ei võidud, sest olevat ettevalmistusi tarvis teha. Kui põhjalikke ettevalmistusi ei tehta ja kui nii ruttu väevähendamise komisjone kokku kutsuda, siis võida kõik luhta minna. Minu arvates pidi ilmasõda küllalt põhjalik ettevalmistus olema. See vajadus pidi kõigil kindel olema. Aga mis me leiame? Me leiame aruannetest, et vaieldakse muu seas väga rahvasteliidu põhiseaduse teatud paragrahvide mõtte suunas. Kõige targemad juristid murravad päid, mida need paragrahvid õieti tähendavad. Kui oleks rahvasteliit saja aasta eest asutatud, kui oleksid need inimesed surnud, kes mainitud paragrahvid üles kirjutasid, siis oleks arusaadav, et tuleks pead murda, mis seal on mõeldud. Aga need inimesed elavad, ja kuigi mõni neist on surnud, siis on suurem hulk ometi järel, ja need peaksid kõige paremini teadma, mida need paragrahvid tähendavad. See on ka eeltöö vägede ja varustuse vähendamiseks!

Ma tuletan meelde, austatud Riigikogu liikmed, et kõige muu hea juures meie Eesti sotsialistid, nagu kogu maailma sotsialistid, lootsime tõsiselt, et rahvasteliit tahab seda teoks teha, mida ta asutamise ajal nii hiilgavalt, nii meelitavalt kuulutas, eriti ka tööliste olukorra parandamise asjus. Üheksa aasta eest kutsuti esimene töökonverents Washingtonis kokku.

Teie teate, et Washingtoni konverentsil otsustati nõndanimetatud tööaja konventsioon. Kaheksatunniline tööpäev ja neljakümnekaheksatunniline töönädal pidid rahvusvaheliselt maksma hakkama. See tööorganisatsioon on ju rahvasteliidu osa ja selle konventsiooni maksmahakkamine oleneb eriti neist riikidest, kes rahvasteliidu loonud ja kes selles liidus kõige mõjukamad on. Tööorgani-

satsioon peab ju küll ise Washingtoni konventsiooni läbiviimiseks tööd tegema. Meie teame ka, et tööorganisatsioon on püüdnud seda läbi viia. Aga viimasel paaril kolmel aastal ei kuule meie sellest enam midagi. Kui ma ei eksi, siis käisid kolm aastat tagasi tööministrid koos nõu pidamas, nimelt Prantsuse, Saksa, Belgia ja Inglise ministrid. Nad pidasid selle üle nõu, kuidas konventsiooniga lugu on, kas ei saaks seda korruga maksma panna. Aga sellest ei tulnud midagi välja. Viimasel ajal on kõige tähtsam ja mõjuvam riik rahvasteliidus seisukohale tulnud, et terve Washingtoni konventsioon tuleb ümber otustada! Et ka meie Eestis sellele seisukohale oleme asunud, seda teate, lugupeetud kolleegid Riigikogus. Tööerakondlane Kaarna oli see, kes sellele aluse pani. Kahjuks ei ole ta enam siin, aga tema seljataga seisab erakond ja terve kodanlik Riigikogu. Teie teate, et meie komisjonides Washingtoni konventsioon niisuguse kuhu sai, et ta Eestis küll ükskord maksma võib hakata, aga alles siis, ma ütleksin naljana, kui ta peale maakera vähemalt ka kõige ligemale planeedile, see on kuule jõuab. Kui Eesti valitsuse tahtmine niisuguseks jääb, ja kui kodanlikud rühmad oma tahtmist ei revideeri, siis see konventsioon ka Eestis niipea päevavalget ei näe. See on vaim, milles meie tegutseme, see on rahvasteliidu vaim meie väljaandes, meie kaustas, meie värvingus. Tuletame selle juures ka seda meelde, kuidas meil 10 aasta eest hoogu võeti ja tööliste olukorda parandada taheti. Tuletame meelde, kuidas ajutine valitsus pärast seda, kui sakslased sunnitud olid ära minema, deklareeris, et 8-tunniline tööpäev jälle maksma hakkab ja oli loota, et tõepoolest tööliklassi käekäigu eest kuidagi hoolt hakatakse kandma. Ma ei taha neist asjadest üksikasjalikult rääkida, lähen neist mööda, tuletades neid meelde ainult üldistes joontes. Igaüks, kes Riigikogus olnud ja kauem kaasa töötanud, teab, kuidas asi sellepoolest on.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kas panete teie keegi imeks, et meie välisminister oma aruandes midagi ei rääkinud rahvasteliidu demokratiseerimisest? See on väga loomulik! Mispärast peab meie minister rääkima sellest, sest rahvasteliit on ju valitsuste, aga mitte rahvaste liit, ja sellepärast on asi ka meie valitsuse esindajate meelest täiesti korras! Kuidas võime oodata, et meie minister pidi rahvasteliidu demokratiiseerimisest rääkima! Meile aitas ainult nõukogude liikmete valimisest, juhatuse valimisest ja teistest niisugustest asjadest, mis on meil asja rahvasteliidu demokratiseeri-

misega! (J. Laidoner, põl: Mis selle all mõista? Kas alfabeet...) Kas Teie, härra kindral, siis alfabeedi järjekorda peate demokratsiseerimiseks? Asjalugu demokratsiseerimisega on see, et praegu rahvasteliit on valitsuste liit. Valitsused saavad sinna oma esindajad. Härra kindral Laidoner, ega ka Teie Riigikogu poolt sinna ei läinud, vaid valitsuse poolt! (J. Laidoner, põl: Võib ju teisiti, aga valitsused on rahva esindajad.) Muidugi arvatakse seda ja eriti enne ilmasõda arvati, et kõik rahvaesindajad Jumala armust rahvast esindasid. (K. Päts, põl: Ega see halba tee.) Nojah, kui veel midagi juurde lisatakse..., aga ma ei taha nii kaugele minna, jätame selle. Mina arvan siiski, et meie sellest ajajärgust väljas oleme, kus meie „Jumala armust“ niisugust asja ei tunnusta! Ehk see peaks tõesti väga suur rahvaste õnnetus olema, kui Jumala arm selles suunas jälle maksmata hakkama. Rahvasteliidu demokratsiseerimine võib, iseenesest mõista, ainult rahvusvaheliselt organiseeritud tööliste kaudu sündida. See võib sündida, kui igas riigis võim sel kombel demokraatlikkude olluste kätte läheb, et nemad ka rahvasteliidu demokraatlikuks ülemorganiks muuta tahavad ja võivad.

Isiklikult tahaksin loota, et see kõigepealt Inglismaal korda läheb, ja et ka teised riigid, kus sotsialistid nüüd ajutiselt tagasi löödud, uuesti võidule pääsevad. (J. Laidoner, põl: Aga siis on ikkagi valitsuse esindajad.) Nad ei tarvitse siis valitsuse esindajad olla selles mõttes. (J. Laidoner, põl: Mis mõttes?) Kui Teie soovite, härra Laidoner, siis võime selle küsimuse üle kitsamal vaidlusekoosolekul nõu pidada, aga siin selle küsimuse peensusteni minna ei pea ma tarvilikuks.

Lepime sellega, et tööliste partei ja kogu tööliklass püüab seda demokratsiseerimist läbi viia, et rahvasteliit enam valitsuste liitu ei moodustaks, vaid parlamentide oma, et sinna parlamendid oma esindajad saadaksid. (J. Laidoner, põl: Parlamentide liit on olemas.) Jah, parlamentide vaheline liit on olemas, aga see ei ole rahvasteliit, vaid see on parlamentide vaheline liit. (J. Laidoner, põl: Aga parlamendis on ka mitmesugused arvamised, missugune on siis see rahva arvamine, kas Teie või minu oma?) Seekord igatahes minu oma, härra kindral. (J. Laidoner, põl: Aga kuhu jääb siis üks osa, kelle arvamisi Teie ei esinda?)

Kui see sünnib, siis alles loodame, et rahvasteliit selleks areneb, millisena teda

10 aasta eest kujutasime, ja mis neid kõrgeid aateid täita võib. Peab ütleva, et kommunistidel teataval määral õigus oli, kui nad ütlesid, et rahvasteliidust suurt välja ei tule. Sest niikaua, kui riigid üksteise kõrval võimuga võistlevad oma huvide eest, ei ole võimalik, et rahu peale kokku lepitakse. Sest niikaua, kui eesrinna on iga riigi oma turu huvid, nii toores- kui valmisainete suunas, kus riigid võistlevad kapitalistliku võimu pärast ja selle võimu suurendamiseks, ei ole loota, et needsamad riigid võiksid tõsised rahuapostlid ja rahu kindlustajad olla.

Härra minister puudutas ka Rootsi küllaskäiku. Minu arvates oleks ta küll võinud rahvasteliiduga piirduda, aga ükskõik. Tema soovis oma aruannet kogu Eesti välispoliitika ülevaatenäidandada. Aga tema tegi seda väga pealiskaudselt.

Härra minister peatus ka Rootsi küllaskäigu juures ja avaldas lootust, et see mõlema rahva vahelist sõprust ja läbikäimist veel enam kindlustada võiks. Mispärast mitte, seda võib ju öelda, aga tõelikku väärtust ei ole selles ütelses ega ka selles küllaskäigus selles suunas mitte. (K. Kornel, rhv: Eksite, härra Martna!) Asjalugu on ju see, et meie praeguse Riigivanema asemel võib homme keegi teine olla, aga veel tähtsam on see, et Rootsi kuningal ja üldse Skandinaavia kuningatel riigipoliitika peale niikaua kui mingisugust mõju ei ole. Meie näeme, et need kuningad peaaegu rohkem aega välismaal elavad, seal mingisugust pallimängu mängivad j.n.e. Rahvas oma parteid ja oma ministre läbi valitseb riiki — kuningana nimel. Ja mina ütlen teile, austatud Riigikogu liikmed, ma toon teile ühe näite, mis küll labane, mis niiolelda viilitud ei ole, aga meie oleme selle läbi elanud ja võime jälle läbi elada. Kui Eesti talupojal rohkem lihale on ja ta liha Rootsi vedada võiks, aga kui sel aastal Rootsi talupojal ka lihale on rohkem ja kui meie talupoja Rootsi saadetud liha Rootsi liha ühe ööriikese võrragi madalamaks rõhub, siis on sõprus otsas, olenemata kuningast, printsidest, Riigivanemast j.n.e., siis nõutakse tolli Eesti lihalt ja öeldakse, ärme laseme seda sisse. (R. Penno, as: Agronoomid ütlevad, et siis on sõratõbi lahti.) Sõratõbi on siis lahti, see on õige, see on see ilmsüütu abinõu, mille abil liha sisseveo kinni võib panna. Teie näete, minu armsad kaaslased, kuidas meie vennasrahvaga Soomes on. Vaadake, kui sinna rohkem Eesti kartuleid sisse veetakse, siis kratsivad soomlased kuklata tagant ja mõtlevad, kuidas saaks Eesti kartuli sisseveo kinni panna, ja teiste ainetega

sünnib just nõndasama. Sõprusavaldused on väga ilusad asjad, ma ei taha nende vastu midagi rääkida, aga et nad jäädavast luua võiksid, seda uskugu kes tahab. (K. Kornel, rhv: Mis on jäädav siin maailmas?) Härra Kornel, Teie ja mina küll ei ole. (L. Johanson, stp: Härra Kornel saab varsti ministriks.) Ega seegi koht jäädav ei ole, meie oleme seda juba näinud. (K. Kornel, rhv: Ma soovitan härra Johanson'il minna.)

Siis nimetas härra minister kaubalepingu sõlmimist Saksamaaga. Mina kui väliskomisjoni liige tean ja võin öelda, et meie ei või väliskomisjoni ega ministriumile selles asjas etteheiteid teha. Ma näen, et siin on, nagu see paberlik asjaajamine on, valitsuse poolt mõndagi tehtud, mis enam-vähem võimalik teha oli. Aga et meie alles 10 aasta pärast nõnda kaugel oleme — praegune valitsus ja eriti välisminister ei ole selles süüdi — nagu 10 aasta eest, see ei ole igatahes mitte röömustav nähtus meie politikas. Meie oleksime igatahes näha soovinud, et meil kaubaleping juba ammu valmis oleks olnud, aga nüüd seisame võimaluse ees, et meil kuu või paari pärast Saksamaaga tollisõda algab. (R. Penno, as: Meil on mitu sõda oodata.) Seda hullem.

Ühes Saksamaa kaubalepinguga tuleb tahes või tahtmata meelde mõisade tasu asi. Ma tahtsin seda siin ainult niipalju meelde tuletada, et meil oma seisukoht oli, ja ma arvan, et kodanlikud rühmad ja parteid nüüd endamisi kahetsevad, et nad meie rahvahääletamise ettepanekut vastu ei võtnud. Ma arvan, asi oleks sel kombel hõlpsamini lahendatud olnud. Nüüd oleme meie nii palju ja mitmesse klassi jagunevaid tasunõudjaid enesele soetanud, et ei tea, kust väljapääsu otsida.

Välisminister nimetas ka Leedut. Ja Leedu tollisõja asjas, või mis peaaegu tollisõjaks ähvardas areneda, andis härra minister väliskomisjonis pikemalt aru. Ei saa välisministrit ja ministriumide eriti süüdistada, hoolimata kirjast, mis meie lehtedes eile ilmus. „Mõlemil on õigus“, nagu niisugustel vaidluskordadel ikka. Väliskomisjonis kaalusime välisministri seletusi, ja ma ei saa teisiti, vaid pean ütleva, et ma ei oska ministriumide selles asjas süüdistada, ja ma usun, et ministriumid parema tahtmisega ja süvenemisega on seda asja ajanud. Aga — hoolimata sellest oleme tollisõja ees, tähendab oleks pidanud siiski veel hoolsamini asja juures oldama.

Tuleme Läti. Härra minister, kes alles läinud aastal ühe suure ajalehe peatoimetaja

oli, tähendab siin, et Läti tolli- ja kaubalepingu sõlmimises on selgeks saanud, et selle asja toimepanemine on raskem kui arvata, on tarvis pinda arendada. Ma tuleksin meelde, kuidas läinud aastal seda pinda arendati ja sünnitati. Härra Rebane oli läinud aastal „Päevalehe“ peatoimetaja, ja tuletagem meelde, kuidas siis Läti vastu sõnasõda peeti, kuidas ära näidati, et sealt poolt meid üle lüüa tahetakse ja et sealt midagi head loota ei ole. Tänapäev on asi rahulikumaks jäänud, sest ta on „surnud punktini“ jõudnud. Ühtlasi kuulsime aga, et oleme terve rea tähtsaid lepinguid sõlminud Balkani riikidega, Itaaliaga, Türgiga ja Kreeka saatsime kindralkonsuli. Aga need lepingud ei näi midagi sisse toovat, paberid on küll käes ja lepingud sõlmitud, aga — kaup jääb koju. (R. Penno, as: Rosinaid ju saame.) Rosinaid saame praegu küll, aga nüüd tahate neile jälle tolli peale panna.

Selles ülesloetud registris, kellega kaubalepinguid sõlmida tahame, arvan, härra minister on kogemata siin unustanud meie naaberriigi Venemaa. Ma rõhutan just eriti, nii kaugelt kui ma härra ministrit väliskomisjonist tunnen, et ta seda meelega ei võinud teha.

Et see on unustatud, siis võivad sellest jälle meie teatavad vastased lokku lüüa, profiiti loota. Riigikogu on kahtlemata huvitatud ja soovib, ma arvan, teada, kui kaugale suvel moodustatud komisjon oma töödega Venemaaga läbikäimise korraldamise asjus on jõudnud ja — mispärast näib ka nõndanimetatud garantiilepingu asi „surnud punktini“ jõudnud olevat? Sooviksin, et kaubalepingu asi Venemaaga mitte „surnud punktini“ ei jõuaks. Tahtsin nimelt neile asjadele suurtes joontes Teie tähelepanu juhtida, eriti rõhutades, et rahvasteliit praegusel silmapilgul see ei ole, mis ta olema peaks — see rahuaparaat, see rahuinstrument, millisena meie teda näha soovime.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Eesti andekamal karikaturistil on teoksil koguteos „Knock-out“ nime all. See andekas kunstnik avaldas alles eile ühes valitsuse lehes, ma rõhutan just valitsuse lehes, kokkuvõtliku hinnangu Eesti välisministri tegevuse kohta „Edu“ pealkirja all. Ma ei mäleta, kas edu oli jutumärkides või rasvase kirjaga. (O. Gustavson, stp: Ei olnud jutumärkides!) Ruumikas saal, põrandal must kass sukast arutamas lõngakera. Seinal — aumärgid, ordenid, muidugi raami all. Tühjal ministritoolil vaid

loorberipärg, mis pudeneb: üks leht langeb teise järele. See pärg on vististi pärit sellest ajast, aastaajad ei olnud juurde pandud, kus härra minister ei olnud veel minister kuid tegi suurpolitikat, väljaspool valitsust. Ministri käes on maakera, ja minister otsib riike, kellega ta veel pole vastolus. See valitsuse lehe kirjutus on „knock-out” välisministrile. Paremat kokkuvõtet või paremat arvustust ei suudaks anda isegi meie andekam foljetonist härra Lattik, kelle sünnipäeva meie hiljuti pühitsesime. (Põllutööminister O. Köster: Kas Teie ka pühitsesite?) Kõik pühitsesid. See valitsuseerakonna leht on lühidalt ja selgelt kõik kokku võtnud, mis rahval oleks öelda meie praeguse välispolitika kohta. Meie välispolitika sünnib ju kinniste uste taga, ja seda võivad sellepärast teada ainult valitsuse erakonnad ja nende avalik arvamine. Sellepärast, et ta kinnisteuste politika on, ei ole välisminister oma teadaandes andnud ülevaadet välispolitikast: rahvas ei pea ometi teadma, misugust välispolitikat tema nimel aetakse! Eesti rahva ja avalikkuse eest varjatakse Eesti välispolitikat. See, mida on välisminister avaldanud välispolitika all, on vaid selle kokkuvõte, mis Eta kaudu juba ammu teada oli. Kui härra välisminister siit kõnetoolilt oleks avaldanud selle osa Eta teadetest, mida ajalehes ei ole avaldatud, siis oleks sellel suurem väärtus olnud. Härra välisministri avaldusi ja seletusi välispolitika üle puudutas juba minu eelkõneleja. Muu seas puudutas härra välisminister rahvasteliidu kavatsusi sotsiaalpolitika alal, neist küsimustest isearanis lastega ja naistega kauplemise kohta, ning sooviavaldust, et kaotataks avalikud majad, mis igas pealinnas olemas just rahvusvaheliste tegelaste — diplomaatide tarvis, samuti seatakse sisse naispolitsei, härrad on tundnud selle vajadust. Puudub põhjendus, milleks just naispolitsei tarvilik, kas selleks, et tal õrnemad käed inimesi tabades. Kirjanik Decobra on kirjeldanud rahvasteliitu kui asutust, kus raugad, kes toidavad end piimapudiga, fantaseerivad tol ajal, kui nende hoidjad järvel ilutsevad. Lähemaid põhjendusi naispolitsei asutamiseks ei kuulnud meie välisministri suust.

Siis veel puudutati lastekaitset, milleks välja töötatud kolm konventsiooni kava ja nimelt: 1) vaestelaste välismailt kodumaale toimetamise kohta, 2) välismail asuvate alaealiste eest hoolitsemise kohta, ja 3) lastele isalt kasvatuseraha nõudmiseks. Viimne küsimus on meil Eestis küllalt suure tähtsusega. Tallinnas üksi juba on umbes 600 naist kombulusvalvekoha alalise ja ajutise järele-

valve all. Väljaspool abielu sünnib lapsi aastas üle 1600. Suguhaiguste vastu võitlemiseks on Eestis antud seadus, mille teostamiseks iga aastaga ikka rohkem summasid kulub ja, nagu tervishoiu peavalitsuselt kuulda, nõutakse jällegi juurde. Prostitutsiooni vastu võideldakse sundmääruste ja politseivalvega, mis osutuvad nõrkadeks ja ajastlänud poolikuteks abinõudeks.

Prostitutsioon on sotsiaalne pahe, millele viib noori inimesi just majanduslik kitsikus, ja selle tagajärjel lastele osaks saab puudulik järelevalve, puudulik kasvatus ja halb ümbrus. Peateguriks on siin kõigepealt nälg. Võtame näiteks Narva. Siin on noored naised just kitsikuse tagajärjel prostitueerima hakanud, inimesed, kes muidu heameelega eluülapidamist tahaksid teenida tööga. Samuti on lugu Tallinnas ja Tartus, Tartus, kus juurde tuleb ülikooli ühe osa noorsoc halb mõju, samuti ka teistes linnades. Terav tööpuudus, mis järjest annab end tunda rahva elus, alatas langevad palgad ja töusikluse väimust mürgitatud õhkkond viib inimesi sotsiaalsele pahele, kuna prostitutsiooni allikaks on just sotsiaalsed olud, nimelt: sotsiaal-tervishoidlikud, sotsiaalkõlblikud, sotsiaal-majanduslikud ja sotsiaalpedagoogilised, siis osutub avalikkude majade sulgemine ühekülgeks abinõuks, ega lahenda veel seda küsimust. Et võidelda prostitutsiooni vastu, on tarvis Eesti sotsiaalolusid parandada, luues rahvale töövõimalusi ja tervispärasemaid töötavusi. Teadlased, kes seda küsimust uurinud, ütlevad: 1) Ühekülgne seisukoht, nagu oleks ainult prostitutsioon suguhaiguste allikas, on suguhaiguste-vastasele võitlusele kahjulik. 2) Suguhaiguste hävitamine on kõigepealt tervishoidlik küsimus. 3) Suguhaiguste allikaks on korraldamatu sugu-poolte kooselamine, promiskuiteet, mille hulka kuulub ka prostitutsioon, moodustades sellest ainult ühe osa. 4) Promiskuiteedi ulatus oleneb sotsiaalsetest põhjustest. 5) Prostitutsiooni vähendamise peateguriteks on selle põhjuste ülesleidmine ja taltsutamine. 6) Kuna sotsiaalsed vahekorrad suguhaiguste kasvamise põhjusteks, on sotsiaalse viletsuse tundmaõppimine ja parandamine tähtsam võitlusevahend. 7) Kõiksugu sundabinõud on liigsed. Ainult kasvatus ja isiklik vastutustunne, tasutud, salased ja alati kättesaadavad ravitsemisvõimalused aitavad suurimat osa haigeist terveneda. 8) Hädaohtlikku noorte prostitutsiooni tuleb piirata hariduse edendamise, kasvatus ja hoolekandeesutuste abil.

Lastekaitse alalt rahvusvahelisel konverentsil käsitatud küsimustest on meie oludes

tegeliku tähtsusega lastele isalt kasvatuseraha nõudmine, millest kõneles ka välisminister oma aruandes. Selle kohta on esitanud Eesti õigeenika selts „Tõutervis“ Vabariigi Valitsusele seaduseelnõu laste kohta, kelle vanemad ei ole abiellunud, mis sarnaste laste ja nende emade õigusi käsitleb.

Vabariigi Valitsuse seisukoht ses suhtes on veel selgumata, kuigi see on üks päevaküsimustest.

Rahvusvaheline tööorganisatsioon, kes tegeleb rahvasteliidu juures ja kellel ülesandeks tõsta sotsiaalpoliitiliselt ja töökaitseliselt mahajäänud riikide tasapinda, kelle keskel eriti silmapaistev koht on Eestil, on selleks vastu võtnud terve rea konventsioone.

Valitsuse esindajate poolt on püütud korduvalt tõendada, et Eesti on ratifitseerinud ja ellu viinud neist konventsioonidest suure hulga. Tõesti ulatub ratifitseeritud konventsioonide hulk 16 peale. Kui aga neid lähemalt vaadata, siis leiame kaks asjaolu: esiteks on ratifitseeritud suuremalt jaolt vaid need konventsioonid, millel tegelikus elus kuigi suurt tähtsust pole. Teiseks — tähtsamad konventsioonid, mille teostamine ka Eesti sotsiaal- ja tööolusid parandaks, on kas ratifitseerimata jäetud või jälle teostades tühistatud.

Üks tähtsamaid konventsioone, mis Eestis ratifitseeritud juba 27. oktoobril 1922, käsitleb tööpuudust. Rahvusvahelisel konverentsil rahvasteliidu juures on selle kohta omad nõudmised üles seatud. Tegelikult on aga töøbörside võrk veel loomata ja ülesanded vastavate määrustega elule kohandamata. Tööpuudus kasvab iga aastaga, selle all kannatavad kodanikud, perekonnad, rahva tervis ja hea käekäik, kuid valitsus seisab tummalt ja tegevusetu kõrvaltvaatajana, ta askeldab vaid kaubandus-tööstuskoja komisjonärina, teeb vaid seda, mida seal poolt soovitakse, mis seal poolt näidatakse. Kuid kaubandus-tööstuskoja Mauritz'ate ja Jaakson'ite rikkalikult lauvalt langevad raasukesed ei toida Eesti töötavat rahvast. Seda tõendab tegelik elu, kus tööta oleku all kannatajate hulk kasvab. Inimesed on sunnitud kerjama, lapsed jäetakse leivata ja hooleta ning tõugatakse uulitsale kätt sirutama armuanni järele, ka sedagi politseimäärustega keelates.

Tali ligineb, töösooned ummistuvad, kes aga ennast ei liiguta ega ühtki sammu tööpuuduse teravuse vähendamiseks ei astu, on Eesti Vabariigi Valitsus.

Naiste ja laste töö normeerimiseks on ratifitseeritud 5 konventsiooni, tegelikult aga naiste ja laste tööjõu ekspluateerimine on

iga aastaga kasvanud, nagu tõendavad seda statistilised andmed. Isegi kooliealise noorsoo tervisele ei pöörata tarvilikku ja seda tähelepanu, mis meie riigi rahaliste olude juures võimalik. Algkoolides käivad nälginud lapsed, tarvilikkude riideteta ja jalanõudeta. Ei võimaldata algkooli õpilastele seda toetust, mis tarvilik on laste tervise hoidmiseks ja korralikuks õppetööks.

Tagurlikud maa- ja linnaomavalitsused on tagajärjekalt sissisõda pidanud isegi vaeste-seaduse, see on Hoolekande seaduse vastu, mille järgi hoolekanne laste eest peab algama esimesest elupäevast ja kestma kuni täisealsuseni. Hoolekanne ise aga peaks seisma laste vaimliku, kõlbliku ja kehalise edendamise eest hoolitsemises ja vajavaile ülalpidamise ja ravitsuse andmises. Hoolekanne ise aga peab küllaldane olema elu ülalpidamiseks.

Valitsus on varem öelnud, et ta on teostanud ka konventsiooni tasumaksimise kohta õnnetusjuhtude puhul põllutöös, kuid ta pole õnnetuste vastu kinnitamisest laendanud põllutöölise kohta. Veel enam, valitsuseseaduse ei võta tarvitusele isegi abinõusid õnnetuste ärahoidmiseks põllutöös, näiteks rehepeksul, kus vastavad määrused, mille andmine tööhoolekandeministeeriumi kohuseks, täiesti puuduvad.

Kaheksatunnilise tööpäeva konventsiooni kohta on valitsuse seisukoht eitav: ta vaatab pealt, kui tööstusettevõtetes sel ajal, kus töötähtsuste arv kasvab, isegi alacalistel ja naistel lastakse 9—10 tundi tööd teha, riigiettevõtetes aga tööaeg üle 12 tunni kestab, töövaheajaga ega pühapäevavarahu töölisele ei võimaldata.

Enne ja pärast sünnitamist makstava abiraha konventsiooni elluviimise asemel ei anta varanduseta emadele ja nende vastsündinud lastele sedagi abiraha ja toetust, milleks kohustatud on Vabariigi Valitsus Hoolekande seaduse alusel.

Kutsehaiguste tasumise kohta konventsiooni teostamise asemel on asutud isegi vigastuste ja õnnetuste puhul tasumaksimise kärpimisele, mida toimib valitsuseseadustest nõusolekul Eesti tööliste kindlustuseühisus.

Peale selle on teostamata kümme teisi rahvusvahelisi konventsioone, nende hulgas ka haigusekindlustus kõigi palgatöölise, ka põllutöölise suhtes. See eelnõu, mis praegu valitsuse komisjonis, on sisuliselt reaktiooniline, tagasikiskuv, ega vasta konventsioonides piiratud nõudmistele. Nüüd on valitsus käe välja sirutanud, et hävitada haigekassade omavalitsus, mis üle kümne aasta kestnud.

Uus eelnõu ei pane haigusekindlustust maksma kõigi palgatöölise kohta, jättes muu seas välja ka põllutöölised.

Teised uued riigid, eeskätt Poola ja Tšehhoslovakkia, on sotsiaalkindlustust järjest laienandanud, Eesti on selles suhtes üks kõige enam mahajäänust. Siin puudub isegi üldine haiguse- ja õnnetusekindlustus, kõnelemata tööpuuduse, vanaduse ja töövõimetuse vastu leskede ja vaestelaste kindlustamisest. Ometi võtab aga Eesti iga aasta oma esindaja kaudu osa rahvusvahelistest töökonverentsidest, annab seal lubadusi, kuid jätab need kas oma seadusandluses maksma panemata või kuigi seadus välja antakse, siis sel kujul, et see neid lubadusi ei teosta, tegelikus elus aga jäetakse needki puudulikud seadused täitmata. Rahvasteliidu asutustele esitatakse aga aruanded, mis ei anna Eesti sotsiaal- ja töökaitse oludest ja konventsioonide teostamisest õiget pilti.

Kokkuvõetult: Eesti Vabariigi Valitsus pole täitnud neid lubadusi, lepinguid ja konventsioone, mida ta sotsiaalolude parandamise ja töökaitse korraldamise kohta rahvusvaheliselt sõlminud.

Sellepärast esitab Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühm järgmise ülemineku-vormeli:

„Ära kuulates välisministri aruande rahvasteliidu täiskogu IX istungjärgu tööddest, leiab Riigikogu, et Vabariigi Valitsuse välispoliitika ei taotle neid ülesandeid ja sihte, mida nõuavad Eesti vabariigi huvid, Vabariigi Valitsus ei ole esitanud Riigikogule tarvilikke aruandeid rahvusvahelistest konverentsidest osavõtmise kohta, ja et Vabariigi Valitsus ei ole tegelikus elus teostanud rahvusvahelisi lepinguid sotsiaalolude parandamise ja töökaitse suhtes, — ja läheb päevakorras edasi.“

Muud teha ei ole võimalik, kui päevakorras edasi minna.

Vaheaeg kl. 12 — kl. 12.35 min.

H. Martinson (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Teisipäevaõhtusel Riigikogu koosolekul välisministri aruannet rahvasteliidu üheksanda istungjärgu tööddest kuulates, tekkis päris tahtmata mulje, just nagu loeks keegi vanaeit ajalehest „Esmaspäev“ nädala ülevaadet. Viimasest räägitakse päris tõe näoga sellest, kuidas kuskil vallas kellegi talus olevat kahepeaga vasikas sündinud või seal või seal on mõni meesterahvas isegi lapsesünnitamisega hakkama saanud, ja eit aina imestab. Umbes niisama tõsise näoga

luges härra välisminister ette, mis seal või seal rahvasteliidu komisjonis kõik olevat räägitud. Ja mis seal räägitud, olevat kõik üpris väga hea olnud. Miks siis mitte? Kui juba poliitiline komisjon erilist rõhku pani vaimliku koostöö arendamisele rahvaste vahel, kirjandust ja kunsti ka tähele panemata ei jätanud, isegi avalikke maju soovis kaotada, mis siis ikka veel tahta?

Ainult Prantsuse Briand ja Saksa Müller ei olla väevähendamise küsimuses kokku leppinud. Ja õieti oligi see kõik, kui mõned meile vähema tähtsusega asjad — nagu orjade kaotamise ja Armeenia pagulaste paigutamise küsimuse j.n.e. maha arvame. (L. Johanson'i, stp vahelhüüe.) Oli küll, aga meie ei saanud niipalju kuulda.

Kui rahvasteliidu koosolekute aruandeid palju täielikumaltki lugeda, kui välisminister meile siin ette kandis, siis tuleb see vanasõna meelde: „Palju kisa, vähe villu, just nagu mustlase seaniitmisel.“

Kõigi nende ilusate sõnade, suurte vaidluste ja kenade shestide tagajärg on üks suur — null! Mitte ükski neist ilusatest ettepanekutest ei saa vastu võetud, vähemalt mitte selles mõttes, et seda tõsiselt keegi pidada mõtleb.

Võtame selle istungjärgu „tulipunkti“, nagu härra välisminister väevähendamise küsimust nimetada armastas. Kui kaua on juba selle üle räägitud, kuipalju sõnu, aega ja raha kulutatud kõigile neile koosolekuile selle küsimuse arutamiseks, aga kas oleme sammugi kaugemale sellel alal jõudnud?

Kas on mõni riik juba oma sõja vastu valmistamist vähendanud?

Juba Haagi rahukonverentsist peale on selle üle ikka ja alati räägitud, võib olla lepinguidki sõlmitud, aga ikka ainult selleks, et neid mitte pidada, vähemalt suurriikide poolt mitte, kes ju õieti rahvasteliidus „kaskija“ osa mängivad. Olgugi, et Saksamaa väga kena ettepaneku tegi, mille järgi lepinguosalised riigid oleksid kohustatud täitma kõik rahvasteliidu otsused sõja ärahoidmise suhtes, oli see sealtpoolt niisamasugune demagoogiline võte, nagu meie põllumeeste kogumehed teevad, kui nad vahest „oma“ valitsuse ettepanekute vastu hääletavad. Saksamaa oli ilmasõja tagajärjel kokku pigistatud, pidi sõna tõsisel mõttes öeldud — „nuga kõril tundes“ vastaste sunnil oma sõjajõude vähendada, ja näeks iseenesestki mõista seda, et ka teised riigid sõjaliselt temast tugevamad ei oleks. Parajal silmapilgul, ja kui tal selleks küllalt jõudu, siis oleks talle jällegi iga leping, mis teda keelab teisi ära neelamast, „tühi paberilipakas“, nagu

me seda ilmasõja algupäevadel Saksa väe Belgiast läbitungimise korral kuulsime. Ja et suurriikidest keegi teisiti talitaks, see on vaevalt usutav.

Mina ei taha meie välisministri aruannet rahvasteliidu tööst kuidagi ebaõigeks nimetada või ta tegevust seal hukka mõista; sest pole ju meile kellelegi saladuseks, et väikeriigid seal ainult statistide osaga peavad leppima, neid seal üldse tähele ei panda, kuigi nende esindajad seal suu lahti julgeksid teha.

Niikaua, kui kellelgi suurt jõudu seljataga ei ole, niikaua räägib ta ikka „rumalusi“, kui ta üldse räägib. Eestisarnased väikeriigid on rahvasteliidus võrdlemisi kümme-kord halvemas seisukorras, kui meie — noh ütleme, meie Eesti tööliste partei esindajad siin Riigikogus. Meie võiksime kes teab kui targasti rääkida, kes teab kui häid ettepanekuid teha, ikka kirjutatakse teiste erakondade lehes, et meie päris põrunud pea juttu ajame ja aina lollusi teeme. Umbes sarnane on väikeriikide esindajate seisukord rahvasteliidus. Oleks aga meie rühm suurem, siis juba arvestataks meiega, või oleks veel võim riigis meie käes, siis isegi nii uhke iseloomuga inimene, nagu meie praegune Riigivanem, leiaks tihtilugu, et meie väga mõistlikud ja targad oleme. „Rikka inimese laps on ikka ilus, kuigi ta viltu suuga on“. Ma tõi selle näite enda kohta ainult selleks ette, et näidata selgemini, kui väikest osa meie riigi esindajad rahvasteliidus mängivad.

Meid hoiab vähemalt see teadmine üleval, et varem või hiljem ka meie tööliste esindajad, ükskõik missuguse nime all, meie riigi valitsemise võimu oma kätte võtavad. Aga rahvasteliidust ei või meie väiksel riigil seda lootust olla, seal mängib ikka domineerivat osa — rusikas, raudne rusikas.

Ei tahaks heameelega eitada rahvasteliidu ideed üldse, aga nii kui ta seni on tegutsenud oma tähtsama ülesande — väevähendamise ja sõja ärahoidmise kallal, peame tahes või tahtmata arvamisele tulema, et kogu see rahvasteliit suur „humbug“ on, suitsukate, mille taga kergem on sõja vastu valmistada.

Sellejuures tekib päris tahtmata küsimus, kas maksab meil kui väikesel riigil seda kometit kaasa mängida, pealegi oma alalist esindajat sinna nimetada? Välisminister arvab selle väga tarviliku olevat ja loodab, et Riigikogu selle valitsuse kavatsuse heaks kiidab, mis väga tõenäolik paistab olema, vähemalt praeguse Riigikogu koosseisu juures. Eesti tööliste partei Riigikogu rühm ei ole seda küsimust veel kaalunud, aga niipalju võin küll öelda, et

meie praegu rahvasteliidu tegevuses ainult ilmaaegset kulutamist näeme. Meie ei taha küll otsekohe rahvasteliidust väljaastumist nõuda, aga suurte kuludega ühenduses olevate saatkondade saatmises, pealegi alalise esindaja sinna määramises ei näe meie niipalju tulu, kui see kulu sünnitab. Informatsiooni mõttes võib ju neist koosolekutest osa võtta, aga seda võiks väga hästi toimetada meie kohapealsed välisesindajad. Selleks pole meil vaja mitmepealist saatkonda sinna saata. Kui veel arvesse võtta, missugused intriigid ja telgitagused sepitsemised saatkonnaliikmete määramise ja äraaatmise eel käivad, siis tundub täiesti õigustatuna nõue, et sinna meie esindajat üldse ei saadeta. Sarnaste väärnähtuste ärahoidmiseks panen ette Eesti tööliste partei Riigikogu rühma nimel järgmise ülemineku-vormeli:

„Välisministri aruannet rahvasteliidu IX istungjärgu töödets ära kuulates, leiab Riigikogu, et rahvasteliit oma kõige tähtsamat ülesannet — väevähendust ja sõdade ärahoidmist mitte väga tõsiselt ei näi võtvat, vähemat mitte niimoodi, et sellest Eesti-sarnastel väikeriikidel kuludele vastavat tulu oleks; sellepärast ei leia ka Riigikogu kohase olevat meie kohta suurte kuludega ühenduses olevate saatkondade läbi rahvasteliidu edaspidisest tööst osa võtta ja katsub informatsiooni saamiseks vähem kulukaid teid leida, ja läheb päevakorras edasi.“

Välisminister H. Rebane: Lugupeetud Riigikogu liikmed! On vististi esimene kord, kui ma ei eksi, kus välisministri aruanne rahvasteliidu tööst teatud arvustamist ja selgitamist Riigikogus on leidnud. (A. A. N. d. e. r. k. o. p. p., t. ö. e. r. e. o. l. e.) Võibolla ma eksin. Aga igatahes on see ikkagi teatud edasiminek, kui parlament tunneb küsimuste vastu huvi, mis välispoliitika alale kuuluvad.

Kui lugupeetud rkl. Martna siin arvustas rahvasteliitu üldiselt, siis ei ole see iseenesest ka uudis. Rahvasteliit on palju arvustamist leidnud ja leidnud ka parlamentide ringkonnas. Nii oli hiljuti parlamentide vahelise konverentsi istung Berliinis, kus rahvasteliidu tegevus õieti väga karedat arvustamist leidis. Arvustada sarnast suurt tööd, mis rahvasteliit omale ülesandeks teinud, ja ta töö meetodeid, on loomulik. Rahvasteliit paneb kindlasti seda tähele, mis tema töö kohta arvustavat öeldakse, ja arvan, et rahvasteliit sellest järeldusi tegemata ei jäta.

Kui peatuda üksikasjade juures, mis härra Martna ette tõi, siis võiksin öelda, et põllutöö ja tööstuse lepitamine, mis rahvasteliit oma resolutsioonis toonitab, välja kasvas sellest, et

rahvasteliit konstateeris, et üleilmliku majandusekonverentsi rekomendatsioonid küllaldaselt ei leia riikide juures tähelepanu, vaid konstateeris majanduslikke vastolusid, mis valitsevad maailmas ja mis omal ajal sõdade põhjuseks olnud. Rahvasteliit konstateerib ka seda, et õige ei ole, kui esiteks pannakse liiga palju rõhku tööstusele ja põllumajandus kõrvale jäetakse, teiseks, kui ei taheta vastolusid mõlema vahelt kõrvaldada.

Härra Martna tähendas kõrvalmärkena, et ühes ajalehes olla ministri poolt artikkel ilmunud, mis neid vastolusid süvendab. Tema küll nime ei nimetanud, ja kui see minu kohta käib, siis pean tähendama, et ma ei ole sarnast artiklit kirjutanud, ega ka teisi, olles välisminister, välja arvatud need, millele minu nimi alla kirjutatud.

Mis puutub desarmeerimisse, siis öeldakse, et desarmeerimise küsimus on täitsa surnud punktil. Seda ta ei ole. Rahvasteliit leidis, et seda küsimust tuleb suure ettevaatusega ajada, ja juba see asjaolu, et kord juba desarmeerimise konverents nurja läks, ja nurja läks sellepärast, et vähe oli ette valmistatud, kui ka sellepärast, et üksikud suurriigid oma vahel küllaldaselt ei olnud kokku leppinud, see asjaolu andis rahvasteliidule põhjust seda küsimust suurima ettevaatusega käsitada. Sest kui teistkorda desarmeerimise konverents veel peaks nurja minema, siis see küsimus võib tõepoolest surnud punkti jõuda, ja et seda ära hoida, sellepärast tulebki seda ettevaatusega käsitada. Rahvasteliit tahab kõik teha, et see küsimus edasi läheb, ja selles mõttes on see küsimus ka tänavusel täiskogu istungjärgul edasi läinud.

Härra Martna tähendas, et mina ei olevat rääkinud sellest, kuidas rahvasteliitu demokraatiseerida. Kuid minul kui Eesti välisministril on raske algatust siin oma peale võtta. Peale selle ei tea mina, kus otsast siin peale võiks hakata. Kui härra Martna tähendas, et delegatsiooni rahvasteliitu peaks valima mitte Vabariigi Valitsus vaid Riigikogu, siis mina ei tea, kas sellepärast rahvasteliit oleks demokraatlikum, kui Riigikogu valiks delegatsiooni. Kui see delegatsioon oleks Riigikogu esindus, kas ta siis oleks parem rahvaesindus? Riigikogu, samuti kui Vabariigi Valitsus, ei ole rahvas, nemad on ainult rahva organid. Kui meie tahame luua parlamentide liidu, siis mina arvan, et see õige ei ole. Parlamendid on ikkagi seadusandlikud asutused, rahvasteliit teeb aga küsimustega tegemist, mis palju kaugemale lähevad, ja missuguseid parlamendid täide ei saa viia. Igatahes rahvasteliit on praegu niisuguse struktuuri omandanud, nagu seda kõigeparemaks loetakse, ja vist ei ole minul kui Eesti välisministril mõtet öelda, et see

struktuur ei kõlba, et teeme rahvasteliidust demokraatliku asutuse. Mina küll ei kujuta ette, kuidas seda võiks teha.

Härra Martna rääkis kaubalepingutest ja ütles, et mina ei olevat puudutanud kaubalepingut Venemaaga. Kuid mina puudutasin oma eksposees, mis lühike oli, ainult neid kaubalepinguid, mis Vabariigi Valitsuse poolt sõlmitud, ja neid, mille kohta läbirääkimised käimas on. Venemaaga meil aga läbirääkimisi praegu ei peeta, ja sellepärast ma Venemaad ei nimetanud. Kuid ma tähendan siin, et valitsus selle küsimuse vastu mitte vähe huvi tundnud ei ole. Just välisministri ettepanekul moodustati komisjon, kes seda küsimust arutama peab. See küsimus on laialine ja keeruline kaubanduslike suhete reguleerimine Venemaaga, kellel hoopis teine sisemine struktuur kui meil, sellepärast ongi siin tarvis suuremat ettevalmistust. See komisjon teeb tööd, ja see töö ei ole väike. Seda tööd ei saa ühe või kahe nädalaga ära teha. See küsimus on väga laialdane. Ja juba selle komisjoni ellukutsumine ja töötamine tähendab, et Vabariigi Valitsusel kunagi vähe huvi ei ole olnud meie majanduseelu reguleerimise küsimuses Venemaaga. Peab ütleva, et Vabariigi Valitsus alati põhimõttelikult sellel seisukohal on asunud, et Venemaaga tuleb meie majanduseelu reguleerida.

Mis puutub kaubalepingusse Leeduga ja Saksamaaga, mis praegu päevakorral, siis pean tõsiselt rõõmu tundma, et rkl. härra Martna, kuigi ta kuulub opositsiooni, tunnistas, et siin valitsus on seda teinud, mis ta teha on võinud. Muidugi, läbirääkimised kahe riigi vahel ei ole lihtne asi, siin ei ole tegemist ühe riigi tahtmisega, vaid ka teise poole tahtmisega. Siin tuleb ka arvesse võtta, et rahvusvahelises elus ei saa künarnukkidega minna. Ja et vahest läbirääkimised pikale venivad, mis soovivad ei ole, kuid siin ei saa öelda, et just Eesti selles süüdi on, Eesti on teinud kõik, mis võimalik. Ja tahaksin loota, et meie Leeduga kui ka Saksamaaga siiski teatava kokkuleppe leiame ligemal ajal.

Härra Johanson, teine kõneleja, kõneles vähem välispolitikast. Ta nimetas algul üht karikatuuri ja võttis seda kahjuks üliväga tõsiselt. Mina küll nii tõsiselt karikatuure ei võta.

Olla ilmas valitsuse liikmeid, kes väga soovivad, et nende karikatuurid ilmuksid, isegi tellivad enda kohta karikatuure, et sellega ka näha on, et ta tegutseb. Mina seda küll teinud ei ole, kuna ma selles suhtes õnnelik omas olukorras olen ja karikatuure minu kohta rohkesti ilmub. Kuid ma ei võta neid nii tõsiselt. Kui näiteks võtta see karikatuur, millest härra Johanson rääkis, siis võin öelda, et mingisugust konflikti meil Inglismaaga ei ole.

Mis puutub konfliktidesse üldse, siis oli enne, kui mina ametisse astusin, konflikt ühe teise riigiga, mida korda läks kaunis ruttu likvideerida, ja selle riigiga, Jumal tänatud, elame praegu rahus. Ka oli lahkuminekuid veel tol ajal mõne teise riigiga, kuid need on likvideeritud, ja meie võime öelda, et Eesti praegu oma naabritega rahus elab. Ma ei kõnele siin kaubalepingutest. Siin on igal riigil oma huvid, majanduslikud huvid, isegi poliitiline moment on siin kaasamõjuv. Seal võivad lahkuminekud tulla, kuid need on kaubalepingute juures möödapääsemata. Igatahes ei või praegu tõsiselt öelda, et Eestil mingid konfliktid oleksid.

Mis puutub härra Johanson'ilt esitatud ülemineku-vormelisse, siis on seal vastolud. Esimene pool kõneleb välispolitikast, välispoliitikat eitavalt käsitades. Härra Johanson rääkis kahjuks sellest oma kõnes vähe, kuna ta rühmakaaslane, härra Martna, kes välispoliitilistes küsimustes väliskomisjoni liikmena kaasa töötanud, leidis, et valitsus on teinud kõik, mis valitsuse võimuses olnud. Järelikult konstateeriti isegi opositsioonis, et valitsust süüdistada ei saa, ja järelikult on siis ka härra Johanson'i ülemineku-vormeli esimene pool põhjendamata.

Mis puutub ülemineku-vormeli teise poole, siis kuulub see rohkem teistele aladele, kus ma vähe tegutsen, ja ma ei ole kompetentne neil aladel. (L. Johanson, stp: See on valitsuse kohta!) Ma juba ütlesin, et mina kui valitsuse liige ei ole kompetentne nende küsimuste juures peatuma. (L. Johanson, stp: Ega Teie isiklikku poliitikat ei aja.) Ma pean veel kordama, et ma ei pea kompetentseks vastata sellele, mida härra Johanson oma kõnes sisuliselt, kui ka oma ülemineku-vormeli teises osas puudutas, need on sisemised küsimused.

J. Laidoner (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tänavu on esimene kord, kus meil rahvasteliidu tegevus Riigikogus pikema arutuse alla võetud. (A. Anderkopp, tõer: Ei ole esimene kord!) Varemalt on õige vähe puudutatud. (A. Anderkopp, tõer: Teie puudusite see kord.) Väga võimalik, ma vabandan. Harilikult on kõik aruanded sõnalausumata vastu võetud ja lõpetatud. Meie oleme kümme korda osa võtnud rahvasteliidu tööst, kuid kaks korda on selle üle läbirääkimised olnud. Iseenesest on niisugused läbirääkimised tingimata tarvilikud. Ma ütlesin veel rohkem: Meie oleme mitmed tähtsad küsimused, mis rahvasteliidu koosolekutel arutatud, täiesti kahesilma vahele jätnud. Ma tuletaksin meelde, et meil ei ole kunagi rahvusvahelise tööbüroo koosolekute üle läbi-

rääkimisi olnud. Tänavu võttis esimest korda üks Riigikogu liige selle asja arutamise alla ehk küll see arusaadavam oleks olnud rahvasteliidu tööbüroo koosolekute järele. Tulevikus tuleks seda igatahes rohkem teha. Siis oleme veel ühe asja silmapaari vahele jätnud, millele mujal ilmas väga suur tähtsus anti, see on nimelt rahvusvaheline majanduslik konverents 1927. aasta maikuus. See oli suur sündmus kogu ilma elus. Meil ei pööratud sellele mingisugust tähelepanu, ei arutatud seda parlamendis ega ka komisjonides. Peab ütleva, et sellest on väga kahju. Võibolla olid mõned seisukohad meile vastuvõetamatud, kuid siiski palju oli ka niisuguseid seisukohti ja rekomendatsioone, mis meil oleks tarvis olnud jälgida ja majandusepolitikas arvesse võtta.

Mis puutub rahvasteliidu töösse, siis on minul au olnud mitmest koosolekust osa võtta ja võimalus olnud näha tema tööd peaaegu esimestest aastatest peale. Olen puudunud vist ainult ühelt koosolekult.

Üks lugupeetud eelkõneleja tähendas, et tänavuaastases aruandes on härra välisminister väga suurt tähelepanu pööranud sellele, kuidas toimetati rahvasteliidus valimisi, ja on ka eelvalimiste intriigidest rääkinud, j.n.e. Tänavuses aruandes räägiti sellest palju vähem. Omal ajal mõned välisministrid rääkisid sellest palju pikemalt. Mina isiklikult pean tähendama, et tänavused valimised rahvasteliidus möödusid väga rahulikult ja ei olnud mingisuguseid intriige just presidendi valimisel. Meie Riigikogu presidendi valimine on seotud sada korda suuremate läbirääkimistega. See on ka loomulik. Kuid rahvasteliidus just presidendi valimisel ei olnud mingisuguseid intriige.

Mis puutub nõukogude valimisse, siis pean tähendama, et nõukogude valimistel on väga suur tähtsus, kuna nõukogul on suur võim rahvasteliidus. Kui meiegi midagi sünnib, siis meie peame arvestama sellega, kes on rahvasteliidus suurema täidesaatva võimu esindajad. See on meile väga tähtis. Ma arvan, et valimiste juures tuleb tõsiselt rehkendada, keda valida ja keda mitte. Näiteks tänavu oli kaalumisel, kas valida Hiina tagasi või mitte. Hiina on väga suur vana kultuurriik, aga tal oli vastaseid sellepärast, et Hiinal on kodusõda. Öeldi, et kui üks riik oma kodusõda ei mõista likvideerida, ei ole ta kohane teisi küsimusi otsustama. Pealegi ei ole ta oma võlga rahvasteliidule õiendanud, ja sellepärast jäeti ta välja.

Mina pean oma kohuseks selgitada küsimust, missugune on rahvasteliidu komisjonide töö. Mulle paistis, et lugupeetud härra Martna tegi etteheiteid, et vähe jääb rahvasteliidu täiskogu ülesandeks, kuna kõik töö tehakse

komisjonides. Pean tähendama, et suur vahe on meie komisjonide ja rahvasteliidu komisjonide vahel. Rahvasteliidu komisjonid on samasuguses seisukorras kui täiskogu. Neist võtavad osa kõigi riikide esindajad. See on lihtsalt rahvasteliidu töö detsentraliseerimine. Töö on jagatud 6 komisjoni vahel, kust kõigi riikide esindajad osa võtavad, ja kõik komisjonid on avalikud.

Nõnda võivad ajakirjandus ja teised juuresviibijad iga komisjoni tööd jälgida. Seal ei ole sarnast vahet komisjoni tööde ja pleenumi tööde vahel, nagu meil, see, mis komisjonis räägitakse, on sama tähtis, kui see, mis täiskogus räägitakse. Vahe on ainult selles, et täiskogu on natuke dekoratiivsem, komisjon on aga lihtsam, sisulist vahet nende vahel ei ole.

Ma puudutaksin üht küsimust, nimelt kas rahvasteliit on täitnud neid lootusi, mis tema peale pandud. Rahvasteliidu peale oli suuri lootusi pandud ja üks niisugustest oli Ameerika Ühisriikide president Wilson, kes pani kõige suuremaid lootusi rahvasteliidule, aga oma kodus ei saanud ratifitseerimist läbi viia. Sarnane nähtus on kõige brutaalsem. Kui lugupeetud Riigikogu liikmed meelde tuletavad minu varemaid ettekandeid, siis minu arusaamise järgi ei täida rahvasteliit kõiki neid lootusi sarnasel hulgal, nagu tema peale pandud sellepärast, et ta on ise liiga noor ja jõuetu. Teda võiks võrrelda koorestunud kanapojaga. Rahvasteliit on üks idee, on katse, kas mitte rahulikult teel ei saa lahendada konflikte üksikute riikide ja rahvaste vahel. Kuidagi ei saa öelda, et rahvasteliidu töö oleks eitav. Ta töö on rohkem jaatav olnud, kui pessimistid temast uskusid, sest pessimistid arvasid, et see rahvasteliidu töö on ilmaaegu jändamine. Peab ütleva, et rahvasteliit on siiski jõudnud mitmed küsimused lahendada. Need küsimused ei ähvardanud otsekohe suure sõja lahtipuhkemist, aga siiski oli palju konflikte, ja väikestest konfliktidest tekivad suured konfliktid, kui neid väikeid ei lahendata, siis kasvavad neist suured, õhk on elektrit täis, ja viimaks ei leita teist teed, kui sõda käima panna. Rahvasteliidul on olnud lahendada terve rida tähtsaid küsimusi. Ma toaksin ühe näite. Rahvasteliit oli võitjate riikide liit, võidetud riigid olid väljaspool, aga järk-järgult läks rahvasteliidul korda sobitada vahakordi võitjate ja võidetud riikide vahel. Nüüd võivad mõlemad pooled omavahelisi küsimusi avalikult rahvasteliidus arutada, ka konflikte ja neid tagajärgi, mis sõja järele tekkisid, kus võitjad riigid oma tahte peale surusid võidetud riikidele. Nii on rahvasteliidul korda läinud kaotada palju pinevust rahvaste vahel. Kui oleks aetud endist vana diplomaatiat, kus riikide esindajad otsekohe

erapooletule pinnale kokku ei tuleks, siis oleks pingutuse lahendamine olnud palju raskem kui praegu.

Peale selle on teised küsimused, mis rahvasteliit on lahendanud. Kõik mäletavad veel Kreeka ja Itaalia konflikti Korfu pärast, kus õhkkond oli palav. Ma ei tahaks uskuda, et Itaalia oleks järele andnud, kui rahvasteliitu seal ei oleks olnud. Niisugune oli kõigi mulje, kes sel ajal seal juures olid. Konflikt lahendati ja hiljuti kirjutati nende kahe riigi vahel sõprusleping alla. Aga ma toonitan veel, et ei või sellest noorest asutusest loota rohkem, kui ta anda jõuab, sest peab ju tähendama, et see asutus seniajani on lapsekingades käinud.

Ma tooksin võrdlusi. Idee, mis on praegu väga vana, on parlamentarism. Parlamentarismil on suur ajalugu seljataga. Kuid meie näeme, et kord on idee kõrgemal, pärastpoole aga tulevad kriisid, siis jälle ta tõuseb uuesti üles, ja praegu suurem osa ilmast valitsetakse parlamentaristliku reshii järgi. Ei ole paremat asemele panna. Ma kujutan ette, et tulevikus võivad rahvasteliidul kriisi-ajajärgud tulla, palju raskemad kui praegu, aga sellepärast ei saa veel ideed kuidagiviisi eitada. Rahvasteliit annab võimaluse rahvastele omavahelisi konflikte lahendada otsekohe esindajate kokkupuutumisel ja nii öelda küsimusi avalikule arutamisele võtta. Peab ütleva, et rahvasteliidul ei ole füüsilist jõudu käsutada, tal ei ole mingisugust sõjalist ega politseilist võimu käsutada, aga moraalne jõud on siiski väga suur. Ja kui tahetakse, et tulevikus valitsema peab mitte brutaalne vaid moraalne jõud, siis selles mõttes on rahvasteliit väga palju võitnud. Moraalne jõud on väga palju kasvanud üleilmliku ajakirjanduse kaudu. Rahvasteliidu töö on avaliku arvamise kontrolli all. Tuhanded telegrammid saadetakse igapäev tervesse ilma laiali ja nende mõju tuleb Genfi tagasi. Genfi otsustetegijad peavad rehkendama selle avaliku arvamise mõjuga, mis teres ilmas rahvasteliidule survet avaldab. Moraalne jõud ei ole siin väike, nagu ta alguses oli, vaid on palju suurem ja palju tugevam. Ei saa kuidagi viisi ette kujutada, et mingi tekkinud konflikt ei tuleks arutamisele rahvasteliidus. Igatahes tuleb. Enne suuresõjaaegsel ajajärgul jäid konfliktid diplomaatlikule paberile. Peab aga ütleva, et küsimust on palju raskem lahendada algkirjaga ning palju kergem on lahendada küsimusi otsekohe läbirääkimiste kaudu. Sarnased otsekohe läbirääkimised konfliktide lahendamiseks on tarvitusel ka rahvasteliidus.

Lugupeetud eelkõneleja härra Martna tähendas, et meie ei saa seda rahvasteliidult, mida peaksime saama. Kuid härra Martna lükkas

selle väite osalt ümber ja ütles, et rahvasteliidu komisjonis on palju asju, kust võiksime ka meie õppida. Peab aga ütleva, et suurem osa neist tõist, mis tehtud, on jäänud meil kantseleidesse ja ei ole antud tõsise arvustuse alla.

Mis puutub rahvasteliidu tänavu-aastasesse töösse, siis ka selle kohta mõni sõna. Põhikirja uurimise komisjonis öeldakse, et põhikiri on praegu elavate inimeste poolt kokku seatud. Kuid ka meie põhiseadus on veel praegu elavate inimeste poolt kokku seatud. Siin on väga tähtis, missugune ulatus on ühel või teisel põhikirja paragrahvil, ja kuidas on selle põhikirja paragrahv väljendatud. (A. A n d e r k o p p, tõer: I g a u u s s e a d u s o n k ö i g e r a s k e m s e l e t a d a.) Rahvasteliidu põhikiri on just niisugune uus seadus rahvusvahelises elus. Sellepärast on nende artiklite uurimine väga suur ja tähtis töö.

Üks raskem küsimus on ju desarmeerimise küsimus. Lugupeetud välisminister juba peatus selle juures, mul ei jää suurt juurde lisada. Ma tähendaksin ainult üht, et inimkond, rahvad ja riigid on relvastunud aastatuhandete jooksul, ja raske on nõuda, et inimkond kiirelt sellest kombest loobuks, millega ta aastatuhandete jooksul harjunud. Seni on arvamine valitsenud, et kõik konfliktid lahendatakse füüsilise jõuga, nüüd tahetakse selle asemele panna teist, moraalselt jõudu. Kas see nii ruttu läheb? Ma arvan, peaks ütleva, et nii ruttu see küll ei lähe ja nii ruttu seda ükski jõud teha ei saa ka sel tingimusel, kui terve ilm pööraks sotsialismi poole, ja et sel tingimusel kohe kõik rahvusvahelised konfliktid kaoksid. (V a h e l h ü ü e A. O i n a, s t p p o o l t.) Ma ei hakka selle vastu vaidlema. Igatahes vanast kombest loobumine, mis tuhandet aastat olnud, on väga raske. a sellepärast on see küsimus üks tähtsamatest ja selle lahendamine on rahvusvahelises elus praegu ja tulevikus üks kõige raskematest. Siin on öeldud, et väga palju sõnu on selleks tehtud ja kulutatud, ma arvan, et väga palju tuleb veel rääkida ja väga palju arutada enne, kui tagajärgi otsekohe saavutada võib.

Praegu ei või konstateerida, et kõik maailma riigid desarmeerimise küsimuses ühel arvamisel oleksid. Lahkarvamised on suured. Aga desarmeerimise viisid ja taktika, sel alal on ka veel lahkarvamisi, aga sel alal on väga palju juba ära tehtud. On väga paljudes küsimustes meetodi mõttes kokku lepitud, kuna mõnes küsimuses on lahkarvamised.

Nii on sel alal väga palju tehtud ja loodame, et tulevikus seda tööd jätkatakse. See on rahvasteliidu üheks suuremaks ülesandeks. Mina isiklikult ei taha olla optimist selles mõttes, et see küsimus mõne aastaga lahendatakse, vaid selle küsimuse lahendamine nõuab aastaküm-

neid. Selle kohta, mida tänapäev ei saa lahendada, ei saa öelda, et sellepärast ei saa lahendada seda ka tulevikus. Ja ka tänavuse täiskogu töö sellel alal oli üks samm edasi aga mitte tagasi. On ju juhtumisi, kus ajutiselt tuleb „surnud punktil“ seista, aga siis otsitakse jälle teid, kuidas üht-teist viisi sellelt „surnud punktilt“ edasi liikuda. See on harilik nähtus nii seadusandluses kui ka rahvusvahelises elus.

On veel üks suur küsimus, kas maksab meil osa võtta rahvasteliidu tööd. See küsimus on üles seatud ühe lugupeetud eelkõneleja poolt, et ei maksaks meil sealt välja astuda, aga osa võtta rahvasteliidu tööd ei ole ka suurt mõtet. See on samane, kui meiegi Riigikogust keegi osa ei võta, aga ütleb enese Riigikogu liikme olevat. Ma ei saa aru, mis kasu on sellest seisukorrast. Mina arvan ümberpöörduvalt, et meie peame tingimata rahvasteliidu tööd osa võtma. Just väikestele riikidele on rahvasteliit suurema tähtsusega kui suurtele. See on koht, kus väikesed riigid oma küsimusi võivad päevavalgele tõsta sel korral, kui konflikt peaks tulema. Õnnelik on seisukord, kui neil väikestel riikidel rahvusvahelist konflikti ei tekiks. Kui aga peaks tekkima, siis on rahvasteliit see koht, kus iga riik võib oma õiguse peale apelleerida ja mitte oma jõu peale. Ja väikesed riigid peavad iseäranis seda kaitseinstituuti tarvitama, kus nad oma õigusi võivad alla kriipsutada, mitte aga ainult oma jõuga tegutseda. Sellepärast on rahvasteliit väikestele riikidele iseäranis tarvilik.

Tekib küsimus, kas need kulud, mis meie rahvasteliidu peale kulutame, kas need ei ole suuremad kui tulud. Sellele on raske vastust leida, sest kui ühelt poolt otsekohe raha välja anname ja teiselt poolt tulu ei saa raha peale hinnata, siis on sellele väga raske vastust leida. Seda sama võime ka oma asutuste kohta öelda. Meie seadusandlus maksab ka raha, ja tihti on kuulda, et enne valitses terves Eestis riigis üks kuberner, aga nüüd peab olema siin sajapealine Riigikogu. Aga niisuguseid arvamisi ei saa ju tõsiselt võtta. Niisugune on ka rahvasteliiduga lugu. Mul on natuke piinlik sellest rääkida, sest ma olen rahvasteliidu koosolekutest alati osa võtnud. Aga ma pean tähendama, et ma olen küll väga mitu korda osa võtnud, kuid olen ka samuti väga mitu korda ära öelnud ja seal käinud suurtel pealekäimistel. Seal käimine ei paku erilist lõbu. Sellepärast võin ma üsna vabalt ka sellest rääkida. Minu arvates ei pea meie loobuma rahvasteliidu koosolekutest otsekohe osavõtmast, ega ka töökonverentsidest, vaid peaksime seal püüdma kaasa töötada ja koosolekutest osa võtta niipalju kui jõudu jätkub. Teisest küljest peame töötulemusi, mis seal saadakse, kodus selgitama,

neist oma järeltõu tegema. Ma arvan, et rahvasteliit mitte ainult poliitilisi konflikte ei lahenda rahvaste vahel, vaid ka teistel aladel võime rahvasteliidu tööd järeltõu teha.

On veel üks küsimus ja see on rahvasteliidu demokratiseerimine. Sellest on räägitud palju rahvasteliidus eneses ja terve ilma ajakirjanduses. Aga keegi ei saa aru, mida selle all õieti mõelda, kuidas sellest aru saada. Lugupeetud härra Martna tähendas siin, et rahvasteliit ei ole rahvaste esindus. Kuid praegu vaadatakse asjale nii, et valitsused on rahvaste esindajad. Missugust teist esindust saab sinna saata? Omal ajal rahvasteliidu tegevuse algpäevil on arutatud küsimust, kas ei saaks sinna saata esindajaid parlamentide poolt. Aga ega see ei oleks parem, ikka on üks, kellel enamust ei ole, see on see, kes opositsioonis. Kui härra Martna tähendas, et tulevikus valitseb ilmas sotsialism, ja siis on rahvasteliidus tõepoolest rahvaste esindajad, siis ei ole see tegelikult nii. Siis jään näiteks mina välja, sest ma saaksin olema opositsioonis. Selle juures olen ma ometi 1 miljondik osa Eesti rahvast. Nõnda on ka paljude teistega, sellepärast ei saa absoluutselt tervet rahvast esindada. (Vahel hüüab M. Martna, stp poolt.) Jah, kuid siis valitakse mingisugune enamust, ütlemise saadetakse kümme esindajat, neist on üheksa enamust, kuna mina oleksin opositsioonis, ja minu tahtmised ei läheks loomulikult läbi.

On veel suur küsimus, kuidas teha nõukogu rohkem demokraatlikumaks. On avaldatud arvamisi, et selleks võiks kaasa aidata, kui nõukogu arvu suuremaks teha. Mina isiklikult ei näe seda heameelega. Kui nõukogu arvuliselt suureks kasvab, siis otsustatakse kõik küsimused seal, ja täiskogul jääb vähem kaasa öelda ning see oleks üheks halvaks küljeks. Nõukogu on praegu küllalt suur, oleks isegi parem, kui ta oleks väiksem, sest siis oleks, nagu ma juba tähendasin, täiskogul rohkem kaasa rääkida.

Ka on küsimuseks, kuidas nõukogusse valimisi toimetada. On mindud arvamistes nii kaugele, et kõik riigid oleksid seal esindatud alfa-beedi järjekorras. Kuid ega see veel demokratiseerimine pole, ja ega demokratiseerimist alfa-beediga läbi ei viida, nagu rkl. Martna tähendas.

Peale selle heidetakse ette, et nõukogus olevat suurriigid alaliselt sees. Kuid kui nõukogu oleks väikeste riikide esindaja, siis ei oleks tal niisugust tähtsust kui praegu, sest sajamiljonilisel riigil peaks olema demokraatliku põhimõtte järgi siiski suurem kaal kui ühemiljonilisel riigil. Jällegi eitavad küljed. Mõistet, kuidas aru saada rahvasteliidu demokratiseeri-

misest, on palju kordi seletatud, aga õiget seletust sel alal veel ei ole — peab otsekoheselt tunnustama. Ma arvan, et demokratiseerimine peab minema iseenesest, mitte ühe või teise riigi surve all. (K. Ast, stp: T a p e a b m i n e m a o s a v õ t v a t e r i i k i d e e n e s t e s i s e m i s e d e m o k r a t i s e e r i m i s e t e e l.) Siis ei ole aga tegemist mingisuguse Genfi instituudiga, vaid siis on see siin.

Minu arvamise järgi on praegune rahvasteliit palju demokraatlikum oma sisemise korra poolest, kui ta seda oli 9 aastat tagasi. Ja progress sellel alal on väga suur. Mina lõpetan oma lühikese kõne sellega, et avaldan kindlat arvamist, et rahvasteliit meile on igatahes kasulik asutus, meie peame temast osa võtma, ja olen kindel, et Eesti valitsused ja parlamendid ka tulevikus sealt osavõttu toetavad, ja väga soovitan, et tulevikus neid küsimusi ka pikemalt puudutataks meie seadusandlikus ja parlamendi elus.

M. Martna (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra minister Rebane oli minu sõnadest nii aru saanud, nagu oleksin mina teda nende, minu poolt puudutatud „Kaja“ artiklite kirjutajaks pidanud. Mina seda ei ole mõelnud ega ei ole seda ka öelnud. (A. Anderkopp, tõer: Meie ka sellest niiviisi aru ei saanud.) Aga igatahes on võimalik, et sellest nõnda aru võis saada. Mina nimetasin ministrit, ja minu süü on selles, et mina oletasin, et see asi on nõnda selge, et välisminister seda oma peale võtta ei või. Kui ta seda on arvanud, siis ma ütlen, et mina seda mõelnud ei ole.

Teine asi, mida härra minister minu seletuste puuduseks nimetas, oli see, nagu oleksin mina temale etteheiteid teinud, miks tema rahvasteliidus selle demokratiseerimiseks Eesti esindajana samme ei ole astunud. Mina rääkisin aga sellest, et minister siin aruandes seda ei rõhutanud või ei toonitanud, et see demokratiseerimine vajaline oleks, ja ma ütlesin, et meie kodanlik minister seda teha ei võigi. Mina ei ole kunagi mõelnud, et Eesti välisminister Genfis rahvasteliitu demokratiseerima oleks pidanud hakkama. Ei, see peab ikka ühe sotsialistliku ministri hooleks jääma, kes seal kord saab olema ja kes selleks enesel jõudu tunneb.

Mis kindral Laidoner'i seletustesse puutub, siis olid need ju tema seisukohast vaadates üsna arusaadavad, aga nad ei lükanud minu väidetest midagi ümber. Kas juhataja või nõukogu valimise juures, kus intriigid olid, härra kindral arvab, et neid intriigideks nimetada ei või... (J. Laidoner, põl: T ä n a v u e i o l e i n t r i i g e o l n u d.) Me läheme

sobingute hindamises lahku. Minule näib siiski, et need nõupidamised, mis hotellides, kohvikutes ja mujal „kulisside taga“, raudteevagunites j.n.e. peeti, ka intriigid olid. Kui nõu peetakse siin ja seal, ja riigid ennast gruppides valimisele ette valmistavad, siis nimetatakse sellaseid tehinguid — teiste nimetuste kõrval — ka intriigiks. Kui Teie ka sellele lapsele teise nime annate, jääb ta iseloomult ikkagi selleks samaks.

Mis puutub sellesse, mis härra kindral ütles nõukogu tähtsuse kohta, siis selle vastu ma ei vaidle. Kui rahvasteliidul tähtsus on, siis on ka tema nõukogul oma tähtsus.

Mis aga puutub komisjonidesse, siis ei öelnud ma nende kohta, et nad salaja töötavad või tööd ei tee, vaid ütlesin, et komisjonis on niisuguseid töid palju, mille kohta võib öelda, kui kare olla — seal on palju tühja-tähja. Kuid see tühi-tähi ei oleks siis mitte tühi-tähi, kui peasi selle juures tagaplaanile ei kipuks jääma.

Mina ei rõhutanud, et desarmeerimise küsimus on „surnud punktile“ jõudnud. Seda on teiselt poolt tehtud ja nii palju, et ka mina võisin seda öelda. Härra minister püüdis sellele vastu hakata. Kuid põhjusi on sellele tugeneda, et niisugune lõöksõna olemas, ja ei saa salata, et ka rahvasteliidu enese ringkondadest kuuleme seda.

Mis puutub sellesse, et rahvasteliidule on liiga suuri lootusi pandud, siis võib see õige olla. Kui inimesed nii targad ei olnud, et sellel silmapilgul, kui neid lootusi anti, seda mitte uskuda, siis on see arusaadav, iseäranis siis, kus kogu ilm verisest sõjast tüdinenud oli, ja kui siis niisugune asutus oli ellu kutsutud, mis palju töötas, siis igatahes olid ja on need lootused õigustatud. Ja õigusega tunneme endid pettunud, kui need lootused tänapäev kokku kipuvad kuivama.

Töö- ja hoolekandeminister K. Soonberg: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt on esitatud ülemineku-vormel, kus muu seas on öeldud, et Vabariigi Valitsus ei ole tegelikus elus teostanud rahvusvahelisi lepinguid sotsiaalolude parandamise ja töökaitse suhtes, ja läheb päevakorras edasi.

Sellele väitele vaidlen ma vastu. Rahvusvaheline kohustus tekib riigil siis, kui mõni konventsioon on tema poolt ratifitseeritud.

On nõudmine, kui konventsioon on ratifitseeritud, siis peab ka rahvas oma seadusandlusega vastavad normid, mis see konventsioon nõuab, maksma panema. Meie oleme praegu niisuguses seisukorras, et kõigi meie poolt ratifitseeritud konventsioonide kohta on ka meie

seadusandluses juba normid olemas. Aasta tagasi, siis oli tõesti paar konventsiooni, mis olid ratifitseeritud, kuid kus ei jõutud vastavaid seadusi anda. Need olid valge fosfori ja tinavalge konventsioonid. Praegu on nende mõlema kohta — tinavalge kohta tinavalge seaduses ja valge fosfori kohta Tulitiku müügi seaduses — vastavad normid olemas. Sotsialistide etteheide peaks siis nüüd ära langema. (L. Johanson, stp: 10 konventsioonion ratifitseerimata.) Ma tulen selle juurde hiljem. Igatahes on ratifitseeritud konventsioonid ellu viidud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Ei ole.) Vastavad seadused on olemas. (L. Johanson, stp: Teie ei täida neid.) Härra Johanson, mul on siinkäepärast nimekiri, millest on näha, et kõigi konventsioonide kohta, mis meie poolt ratifitseeritud, seadused on olemas. Kuivõrt kiirelt ratifitseerimine läheb, oleneb muidugi oludest, samuti ka missuguses ulatuses ja missuguse kiirusega sotsiaalseadusi arendame. (M. Martna, stp: Missuguses ulatuses tahame neid läbiviia.) Kui palju jõuame. See ei ole tahtmise küsimus üksi, vaid on ka võimaluste küsimus.

Kui võtame tööbüroo aruande jaanuarist 1927. a., kus on andmed selle kohta, kuidas teised riigid selles suhtes talitanud, siis pean ütleva, et konventsioonide ratifitseerimise ja elluviimise suhtes meist on ees ainult Bulgaaria, kuna teised riigid on vähemal määral ratifitseerida jõudnud.

Praegune Vabariigi Valitsus on jõudnud esitada kaks konventsiooni, need on 1926. aastal Genfis vastu võetud, nimelt meremeeste kohta. Esimene neist on Riigikogu poolt ratifitseeritud, teine on lähemal ajal tulemas Vabariigi Valitsuse poolt, vähemalt on ta Vabariigi Valitsuses vastu võetud. Iga konventsiooni, mis vastu võetakse töökonverentsil, peavad vastavad riigivalitsused teatava aja jooksul esitama parlamendile kas jaatavalt või eitavalt otsustamiseks. See on kohustus. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Meie oleme ses suhtes korrapäraselt talitanud. Ei ole ka mööda lasknud minna tähtaega, mille jooksul konventsioon parlamendile esitatakse.

Samuti tõi härra Johanson ette põllutöölise kinnitamise kohta, nagu oleksime teatavaks teinud, et selles asjas rahvusvahelised konventsioonid meie poolt täidetud, seda aga tegelikult teinud ei ole. Sellekohane konventsioon ütleb, et põllutöölised ei tohi õnnetujuhtumuste vastu kinnitamise suhtes halvemas seisukorras olla, kui teiste tööstuseharude töölised. Meil on maksev põllutöölise kohta Tööstusliku tööseaduse ptk. VII, ja see maksab ka väiketööstuste ja käsitöölise kohta. See seadus peatükk ei ole

järelikult maksev ainult põllutööliste suhtes, ja põllutöölised on sellega pandud samasugusesse seisukorda, kui teiste tööstuseharude töölised.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eesti parlament on välisküsimustes tõesti suur vaikija olnud, kahjuks liiga suur vaikija. On täiesti õige, kui sotsialistide rühm otsustas sellele vaikimisele lõpu teha. Välisküsimustele pühendatud läbirääkimised on näidanud, et see tarvilik oli. Ma ei tahaks pikemalt peatuda nende küsimuste juures, mis seni arutamisel olid, vaid tahaksin tähelepanu juhtida sellele kurvale nähtusele, et meie parlament on seni üldse liiga vähe teadlik olnud välisküsimustes. Meil on parlamendis ette kantud ainult aruandeid rahvasteliidu tööst, kuid muid välispoliitika suutuvaid küsimusi lahendatakse ainult kinnises väliskomisjonis, teised Riigikogu liikmed saavad teateid ainult mõnest väikesest Eta informatsioonist. Parlamendi liikmetele antakse võimalus lugeda ainult ajalehtedest, mis valitsus välispoliitika alal teinud. Sarnane seisukord ei ole loomulik. Valitsus peaks esitama Riigikogule kirjaliku aruande rahvusvahelistest kongressidest ja konverentsidest osavõtmise kohta, kui ei ole otstarbekohane teha suusõnalist ettekannet. Näiteks ilma majandusekonverentsi aruanne, mida arutati igalpool parlamentides ja ajalehtedes. Meile on see seni kättesaadav olnud ainult võõrakeelses tekstis. Edasi, valitsus võtab osa rahvusvahelisest tööbüroost, kuid tööbüroo aruandeid ei ole valitsus parlamendi liikmetele andnud, on ainult sotsiaalkomisjonis lühikesi ettekandeid tehtud. Edasi rahareform. Eesti rahaasjandust kontroleerib komissar Jansen. Ta on esitanud aruande rahvasteliidule, aga meie parlament ei tea sellest midagi. (J. Laidoner, põl: See on kinnine aruanne. Rahvasteliidust Teie seda aruannet ei saa, sealt ei anta seda välja!) Sarnased aruanded, kui ka teatav diplomaatiline kirjavahetus peaksid kättesaadavad olema. Teistes riikides toimetatakse nii, et antakse selleks välja hallid, sinised või mõne muu värvilised raamatud, meil aga kahjuks ei ole mingit värvi raamatuid välja antud. Tundub suure puudusena, et parlamendi liikmeid vähe informeeritakse sellest, mis sünnib rahvusvahelistel konverentsidel, ja sellest, mis Vabariigi Valitsus neil konverentsidel ja üldse meie välispoliitika asjus teinud. (Vahel h ü ü e R. P e n n o, a s p o o l t.) See on välistööstuse isikust. Kui välistööstuse isik nõrk, siis juhib väliskomisjon välistööstuse rüümi.

Mis puutub töö-hoolekandeministri seletusse ratifitseeritud konventsioonide arvu asjas,

siis ei ole see päris õige. Mul on juhuslikult käes rahvusvahelise tööbüroo konventsioonide ratifitseerimise tabel. (J. Laidoner, põl: Seal oleme meie kõige suurem ratifitseerija olnud.) Jah, üks suurematest, kuid mitte kõige suurem. Meie oleme tõesti ratifitseerinud palju süütuid konventsioone, ja ma ei salga, et meie nimekirjas heal kohal oleme. Luksemburg on ratifitseerinud tervelt 25 konventsiooni, Kuuba — 16, Bulgaaria — 16, seega ei ole õige, nagu oleksime meie esikohal.

Mis puutub lõpuks üldse rahvasteliitu, siis on talle siin osaks saanud terav arvustus. Rkl. H. Martinson tegi isegi ettepaneku, et ei tuleks lubada rahvasteliidu konverentsidest osavõtmist. Olen arvamisel, et kuigi rahvasteliit ei ole suutnud täita tema peale pandud ülesandeid, ei tohi töölisklassi esindaja rahvasteliitu üle öla visata ja jagada seda arvustust, mis mõni kirjanik nii kergel käel rahvasteliidule andnud. Kui rahvasteliit nõrk on ja vähe oma ülesannetest teostanud, siis sellepärast, et tema liikmete riikide valitsused tagurlikud. Ei tule rahvasteliitu lammutada, vaid teda edasi ehitada. Rahvasteliidu tegevuse viljakuse võti seisab ta liikmete sisemises olukorras. Kui muutub riikide sisemine olukord demokraatlikuks, siis muutub ka rahvasteliit demokraatlikuks. (J. Laidoner, põl: Kõige suurem sotsialistlik riikeivõta sellest osa.) Ma näeksin heameelega, et ka tema rahvasteliidust osa võtaks, rahvasteliit kahtlemata võidaks sellega. (J. Laidoner, põl: Tingimata.)

7. Riigikogu järgmise koosoleku määramine. Abisekretär **O. Liigand**: Teen juhatuse nimel ettepaneku, pidada Riigikogu järgmine koosolek homme, see on reedel, 26. oktoobril kell 17. (Päevakord prot. nr. 175/7).

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

8. Läbirääkimised välisministri aruande puhul rahvasteliidu täiskogu IX istungjärgu tööd. (Punkt 6. järg.)

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Härra töö-hoolekandeminister püüdis näidata, et Eesti on siiski oma rahvusvahelisi kohustusi töökongverentsi poolt vastu võetud konventsioonide ratifitseerimise ja vastuvõetud seaduste läbiviimisega täitnud. Ma tähendasin juba varemalt, et ratifitseeritud konvent-

sioonide arv on 16, aga suurem osa neist on sarnased, mis käsivad pisikesi küsimusi, mis varem juba otsustatud. Näiteks laevameeste kodumaale tagasisaatmise kohta ja terve rida teisi meremeeste ellu puutuvaid küsimusi, nagu laste vanaduse alammäära kohta merelaevanduses, siis fosfori ja tinavalge tarvitamise kohta. Need on kõik vanad küsimused, mis on juba varemalt otsustatud ja missugustel ei ole meie praeguses elus tegelikku tähtsust. Teie ütlete, et konventsioon tuleb ellu viia vastava seadusega. Aga ma küsiksin, kuidas oli tööpuuduse kohta vastava konventsiooni elluviimisega. See ratifitseeriti 1922. aastal, ellu viidi Vene ajutise valitsuse töbörsi kohta käiva määrusega 1917. aastal. See on teie elluviimine, kui enne ratifitseerite konventsiooni ja siis saadate rahvasteliidule teate, et ta on meil ellu viidud seadusega, kuid tegelikult seadus oli varem välja antud ja ei vasta konventsioonile. Tagajärg on see, et meil töbörsi võrku ei ole, selle kaudu pole korraldatud ka tööpuuduse vastu võitlemist. Aga rahvasteliidule öeldakse, et kõik on korras.

Tähtsamad konventsioonid on ratifitseerimata jäänud ja isegi eitavalt otsustatud. Neid on üle kümne: enne ja pärast sünnitamist makstava abiraha kohta, tasumaksmiste kohta tööõnnetuste ja kutsehaiguste puhul, öö töö keelu kohta pagaritööstuses, haigusekindlustuse kohta kaubanduse-, tööstuse- ja majateenijate juures. Peale selle terve rida rahvusvahelisi konventsioone, nende hulgas ka haigusekindlustus palgatööliste ja põllutööliste kohta. Need on konventsioonid, mille järele meil tegelikult elus tarvidus väga suur.

Vaatame, kuidas neid konventsioone teostatakse. Võtame härra töö-hoolekandeministri näite. Ta ütleb, et konventsioon tasumaksmise kohta vigastuste puhul põllutööliste suhtes olevat teostatud, ja toob ette 7. peatüki Tööstusliku töö seadustikust, mille alla on asetatud ka põllumajapidamised. Kuid minister ütleb, et konventsiooni sisu seisab selles, et põllutöölisi ei tohi halvemasse seisukorda paigutada, kui tööstuse töölisi. Kuid tööstuse töölise enamus ei käi 7. peatüki, vaid 4. peatüki alla ja 7. ja 4. peatüki vahe on see, et 7. peatükk annab õiguse põllutöölistele ja teistele töölisele kohtu kaudu nõuda kahjutasu, kuna tõenduste raskus selle juures lasub töölisel. 4. peatükk näeb ette töölise kindlustamist, kusjuures vastutus on töölise kindlustuseühisusel, kuna ära jääb kohutupsess töölise ja ettevõtja vahel. Neljas peatükk käsib ka seda, kuidas tööline, kes selle peatüki alla kuulub, vigastuse ravimise ajal toetust saab ja kuidas teda ravitakse. Aga seda ei ole põllutööliste kohta maksma

pandud. Härra minister aga ütleb, et konventsioon on teostatud.

Põllutöölised on halvemas seisukorras selles suhtes kui tööstuse töölised, ja kui põllutöölistega sarnaselt talitada, siis on see konventsiooni vastane talituseviis. (V a h e l h ü ü e.) Ma ütlen, põllutöölised on halvemas seisukorras ja neid peab samuti kindlustatama, kui tööstuse töölisi. See oleks tuluks ka peremeestele, kuna nendelt vastutus ära langeb. Kui põllutöölised omal ajal seitsmenda peatüki alla paigutati, siis oli see arusaamatus, mida seni ei ole parandanud meie valitsus, ja nii on ta ka ellu viidud. Vabariigi Valitsus on mõne konventsiooni kallal, siin või seal natuke parandusi teinud, ja nüüd öeldakse, et kõik on korras. See talitamisviis on seni avaldunud käesoleva konventsiooni suhtes Vabariigi Valitsuse poolt ja see ütleb meie Vabariigi Valitsusest, et tema sotsiaalpoliitilises küsimuses, töökaitse küsimuses on haruldastel tagurlik. Tema teostab ainult tagasikiskumise nõudeid ja viib töökaitse tasapinna veelgi allapoole kui see enne oli, kui oli varematal aegadel, kus tuli tegutseda Vene seaduste alusel.

M. Martna (stp): Töö-hoolekandeminister Soonberg puudutas siin töökaitse küsimust. Ma tahaksin sel puhul ka ühele asjaolule tähelepanu juhtida. Nimelt küsiksin ma sel puhul härra töö-hoolekandeministrilt, kuidas on ta püüdnud asja korraldada, nimelt töö järelevalvet põllumajanduses. Mul on ametlik väljaanne „Asumaa majapidamised Eestis 1919. — 1923. a.“ Selles ametlikus väljaandes leiame, et on loetletud sel ajal palgatöölisi, kellel palgalepingud olid kuni seitsme aasta vanuseni. See on alla seitsme aasta vanusel oli lapsi tööle palgatud, see on nende seas võis ka lapsi olla, kes alles 5, 6 aastat vanad olid. Peale selle — teadagi — 7—12 aasta vanused ja 12—15-aastased. Tütarlapsed loetakse seal 15-aastaselt täisealiseks tööliseks ja poisid 18 aasta vanuselt. Nii saavad tütarlapsed meie töökaitse 3 aastat varemalt täisealiseks, kui poisikesed. Kuidas on sellega lugu? Mul on meeles, et Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduses on öeldud, et on keelatud alla 12-aastastel lastel põllumajanduses tööd teha. Siin loeme aga, et kuni 7-aastased lapsed on palgatöölistena ametis. (V a h e l h ü ü d e d a s u n i k k u d e r ü h m a s t.) Rahvusvahelises töökaitse ei tunta, et karjalapsel kaitse alla ei käi. Seal leitakse, et ka karjalapsel kaitset vajavad. (V a h e l h ü ü e R. P e n n o, a s p o o l t.) Siin on ametlik väljaanne! Seletage mulle ometi, kuidas niisugune vassing võis trükki minna! Aga see ei ole vassing, see on tõsiasi. (V a h e l h ü ü e

töö-hoolekandeminister K. Soonberg'i poolt.) Töötatöölisi siin ei ole loetletud, siin on lapsed loetletud, kõne on lastest ja töökaitsest.

Edasi tahaksin ma töökaitse suunas veel sellele näidata, et meie töökaitse amet ja selle aruanded on nõnda puudulikud, et nendega kuidagi kiidelda ei või. Aruanded ei ole midagi muud kui töökaitse komissaride avaldused ajalehes mõne väikse märkusena. Et meil töökaitse, või kuidas seda nimetada, aruanded annaksid ülevaate ja seal leida oleks, mis töökaitse alal on tehtud, ka seda peaks seal leida olema, aga ma ei ole ühestki aruandest seda leidnud, see on neist ajalehtedesõnumitest, mis on avaldatud. (Vahelhüüe tööhoolekandeminister K. Soonberg'i poolt.) Muidugi palgatööline, see peab palgatööline olema, kellega leping on. Laske enesele see raamat anda: „Asumaa majapidamised Eestis 1919.—1923. a.“ Siin leiate must-valgel. Ettevõtjate oma lapsi seadus muidugi ei kaitse, nad on oma vanemate kurnata.

Ma loodan, et härra minister seda kord selgitab.

Töö-hoolekandeminister **K. Soonberg**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Oinas tõi ette andmeid, mis nähtavasti hilisemast ajast kui need, mida mina nimetasin. Minu andmed on aga, nagu ma juba ennem nimetasin, jaanuarist 1927. a., nii et vahe võib sellest tulla. Kuid igatahes meie oleme konventsioonide ratifitseerimise mõttes esirinnas. Mina ei taha muidugi öelda, et meie oma sotsiaaluuendustega esirinnas oleme.

Edasi, mis puutub tööpuuduse vastu võitlemise konventsiooni, siis on nõutud, et peab tööbörsi võrk olema. See meil töötab, ja seda on täiendatud veel mõne tööbörsiga, nii et ka selles mõttes oleme meie konventsiooni nõudeid täitnud.

Mis puutub põllutöölisesse, siis ma ütlen, ühes osas tööstuses, võib olla väiksemas osas, on Tööstusliku töö seaduse peatükk VII maksev, ja konventsioon ei nõua, et meie peaksime põllutöölised panema paremasse seisukorda kui tööstuse töölised. Tööstuse töolistest on aga üks osa samas seisukorras, nii et siin on ka konventsiooni nõue täidetud.

Härra Martna küsimusele ma praegu vastust anda ei saa, sellepärast et mul ei ole kahjuks seda statistika kuukirja käes, kus see küsimus käsitatud on, ja ma ei ole saanud seda asja järele vaadata. Teinekord, kui seda soovitakse, loodan ma selle peale vastata.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. M. Martinson'ilt on ettepanek:

„Riigikogu, ära kuulates läbirääkimisi välisministri aruande puhul rahvasteliidu täiskogu IX istungjärgu tööd, läheb päevakorras edasi.“

(Hääletatakse.) Rkl. Johanson'i motiveeritud ülemineku-vormeli poolt on 18 häält, vastu 39 häält, seega on tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Hans Martinson'i ülemineku-vormel tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Märt Martinson'i liht ülemineku-vormel vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.10.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Sekretär **M. Juhkam**.

